

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ПАРАЩУК АЛЛА СЕРГІЇВНА

Допускається до захисту:
завідувач кафедри
менеджменту та поведінкової
економіки
д-р. екон. наук, професор
_____ О.А.Дороніна
« ____ » _____ 20__ р.

**УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ
УКРАЇНИ**

Спеціальність 051 Економіка
ОП «Управління персоналом та економіка праці»

Кваліфікаційна (магістерська) робота

Науковий керівник:
І.В. Панченко, доцент кафедри
менеджменту та поведінкової економіки,
канд. екон. наук, доцент

(підпис)

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали/за шкалою ЄКТС/за національною шкалою)
Голова ЕК: _____
(підпис)

Вінниця 2021

АНОТАЦІЯ

Паращук А.С. Удосконалення державної міграційної політики України. Спеціальність 051 Економіка. Освітня програма «Управління персоналом та економіка праці». Донецький Національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2021.

В роботі досліджено сутність категорії «міграція» та визначено чинники, що впливають на міграційні процеси на державному та регіональному рівні. Розглянуто особливості державної міграційної політики України, виявлено її сильні сторони та недоліки.

Проаналізовано кількісні показники міграційних процесів в Україні; визначено причини та наслідки зовнішнього та внутрішнього міграційного руху населення країни.

Виявлено проблеми та запропоновано напрями удосконалення державної міграційної політики України з урахуванням закордонного досвіду та глобальних тенденцій, що впливають на міграцію населення.

Ключові слова: міграція, міграційна політика, міграційний рух, внутрішня міграція, зовнішня міграція.

83 с., 6 табл., 6 рис., 38 джерел.

Parashchuk A. Improvement the state migration policy of Ukraine. Specialty 051 Economics. Educational Program «Personnel management and labor economics». Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2021.

The essence of the category "migration" is investigated and the factors influencing migration processes at the state and regional level are determined. The peculiarities of the state migration policy of Ukraine are considered, its strengths and weaknesses are revealed.

Quantitative indicators of migration processes in Ukraine are analyzed; the causes and consequences of external and internal migration of the country's population are determined.

Problems are identified and directions for improving the state migration policy of Ukraine are proposed, taking into account foreign experience and global trends affecting population migration.

Keywords: migration, migration policy, migration movement, internal migration, external migration.

83 p., 6 tabl., 6 fig., bibliography: 38 items.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНА СУТНІСТЬ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ТА МЕТОДИ ЇХ РЕГУЛЮВАННЯ	8
1.1 Сутність та види соціально-економічної категорії «міграція»	8
1.2 Фактори, що впливають на міграційні процеси	14
1.3 Особливості державної міграційної політики України	21
РОЗДІЛ 2 ДОСЛІДЖЕННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ	40
2.1 Характеристика показників внутрішньої та зовнішньої міграції населення України	40
2.2 Аналіз впливу міграційних потоків на соціально-економічні процеси в країні	52
РОЗДІЛ 3 УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ МІГРАЦІЙНИМИ ПОТОКАМИ В УКРАЇНІ	59
3.1 Вивчення та вплив закордонних моделей врегулювання міграційних процесів	59
3.2 Шляхи удосконалення державної міграційної політики в Україні	71
ВИСНОВКИ	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ПОСИЛАНЬ	84

ВСТУП

Актуальність теми. Міграційна політика сьогодні є найбільш проблемною сферою, оскільки сучасні тенденції в умовах всесвітньої пандемії COVID-19 призводять до значної активізації міграційних процесів по всьому світу. В даних умовах, для кожної країни у світі постає нагальне завдання – зберегти наявний людський капітал та повернути свою трудову силу із-за кордону. Для України, як країни з потенційно низькою міграційною привабливістю (збройний конфлікт на сході країни, затяжна економічна криза та пандемія), ця проблема стоїть особливо гостро, й саме від її вирішення буде залежати подальший розвиток країни. Необхідні цілеспрямовані та зважені дії для вирішення наслідків спричинених у наслідок всесвітньої пандемії та існуючої вже ситуації, як на державному так і на регіональному рівні.

Метою роботи є дослідження міграційної політики України та розробка заходів щодо удосконалення державного регулювання міграційних процесів в країні.

Завдання дослідження. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

- дослідити теоретичні основи міграційних процесів населення;
- вивчити складові державної міграційної політики України;
- розглянути стан та особливості міграції населення України;
- проаналізувати соціально-економічні наслідки міграції в Україні;
- вивчити закордонні моделі врегулювання міграційних процесів;
- визначити і з'ясувати пріоритетні напрямки удосконалення державної міграційної політики України;
- запропонувати напрями використання світового досвіду регулювання міжнародної міграції кваліфікованих кадрів в Україні;
- розробити пропозиції щодо удосконалення системи державної міграційної політики України в сучасних умовах.

Об’єктом дослідження є міграційні процеси та державна міграційна політика України.

Предметом дослідження є чинники, причини та наслідки міграційних процесів; методи та механізми регулювання міграційного руху населення України.

Методи дослідження. Відповідно до мети та завдань дослідження в магістерській роботі використовуються наступні методи:

- системний аналіз (для обґрунтування теоретико-методологічного чинників та наслідків міграції);
- статистичний аналіз (для обчислення сальдо міграції, валової міграції, коефіцієнтів вибуття, прибуття та міграційного обороту);
- графічний аналіз (для оцінки динаміки міграційних показників);
- кластерний аналіз (для характеристики показників, що будуть відображати міграційну та демографічні системи, несуть однакове смислове навантаження і мають однакову структуру обчислення);
- групування (для виявлення груп країн та регіонів призначення мігрантів);
- метод Варда (дозволяє отримати більше число кластерів невеликого розміру, виправданий при використанні масивів з невеликою кількістю спостережень);
- метод індукції (встановлення принципів міграційної кризи);
- абстрактно-логічний (для узагальнення та формування висновків).

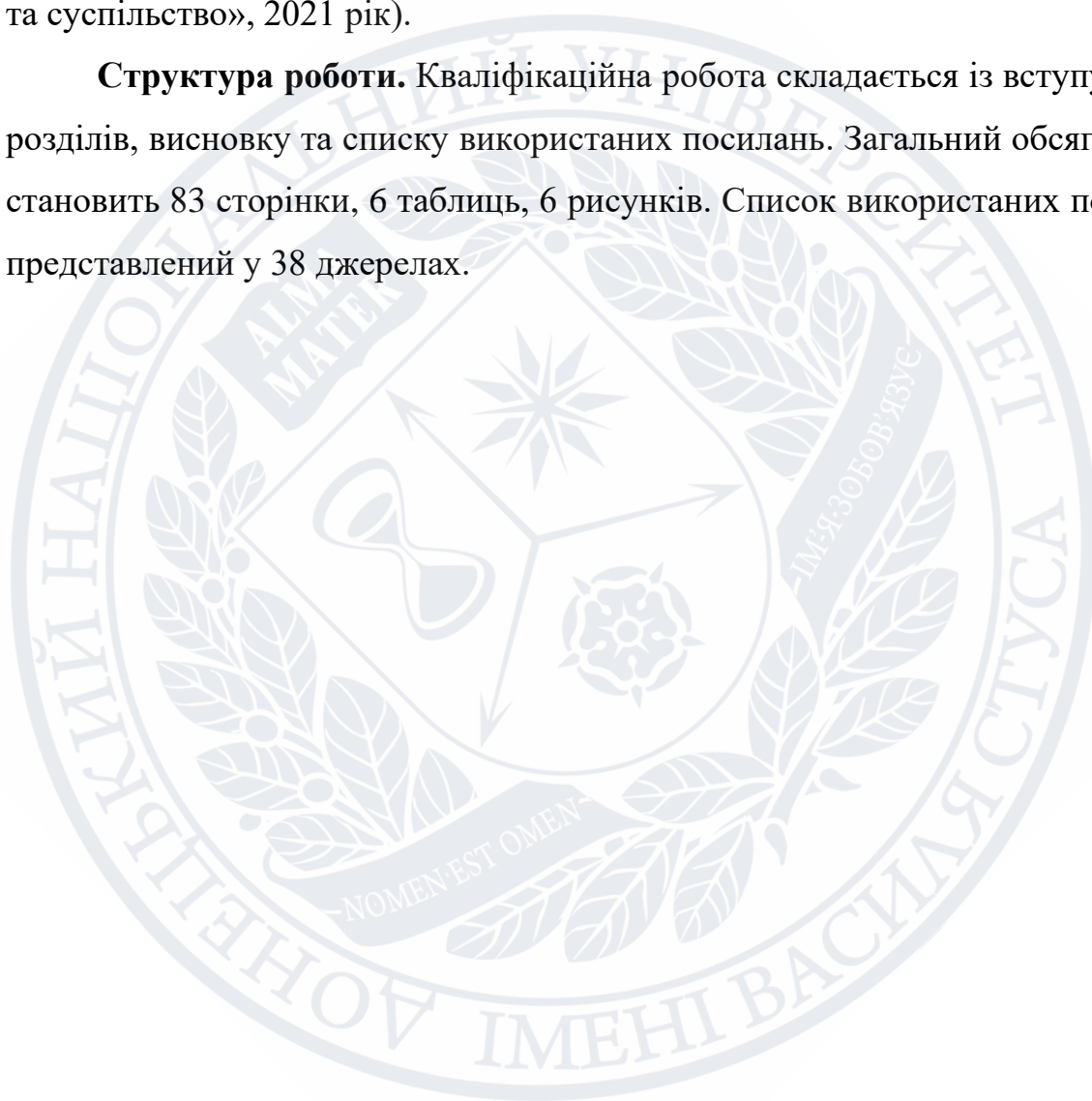
Інформаційну базу дослідження склали: законодавчі та нормативні документи; аналітичні дані Державної служби статистики України; праці науковців та практиків у сфері питань дослідження міграційних процесів.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів. Теоретичні дослідження проведені в роботі дозволяють систематизувати підходи та методи регулювання міграційних процесів, виробити на їх основі конкретні науково-практичні рекомендації.

Практичне значення дослідження полягає у визначенні існуючих проблем та створенні заходів щодо удосконалення державного регулювання міграційних процесів в Україні.

Апробація результатів дослідження. Результати проведеного дослідження знайшли своє відображення у статті «Аналіз міграційних процесів в Україні: державний та регіональний аспекти» (Журнал «Економіка та суспільство», 2021 рік).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновку та списку використаних посилань. Загальний обсяг роботи становить 83 сторінки, 6 таблиць, 6 рисунків. Список використаних посилань представлений у 38 джерелах.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНА СУТНІСТЬ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ТА МЕТОДИ ЇХ РЕГУЛЮВАННЯ

1.1 Сутність та види соціально-економічної категорії «міграція»

Процес «міграція» виник з початку існування людства, який почав відбуватися з різних причин: кочівництво скотарів, колоніарні та військові загарбання, стихійні лиха, географічні відкриття та відкриття нової території для життя, тощо. Саме поняття «міграція» походить від латинського слова «migration», що в перекладі *переселення*, якщо переглянути дане слово у науково-довідковій літературі, то воно визначається, як *переміщення населення в межах однієї країни або з однієї країни в іншу* [11].

Вважається, що вперше поняття «міграція» введено у науковий вжиток в кінці XIX століття англійським учений Е. Равенштейном у роботі «Закони міграції», де розглядає міграцію, як безперервний процес, що є однією із причин чотирьох основних груп чинників, що діють: у початковому місці проживання мігранта, на стадії його переміщення, в місці в'їзду а також чинники особистого характеру [4].

Розглянемо визначення, які надають різні науковці, щодо міграції.

О. Хомра під міграцією населення вважає: «територіальні переміщення населення, пов'язані зі зміною місця проживання» [10].

В. Шелюк дає дещо ширше визначення: «Міграція — це поняття, яке відображає соціально-економічні і демографічні процеси, сукупність переміщень, які здійснюються людьми між країнами, регіонами однієї країни, різного виду поселеннями та інші види переміщень» [3].

Я. Волоско: «Економічна міграція – це переселення мешканців із соціально-економічних причин, унаслідок погіршення умов життя і праці, які призводять до бідності та злиденності широких мас, водночас спричиняючи масове розшарування в суспільстві, що створює підґрунтя для поляризації та протистояння, конфліктів і суперечностей» [1].

Л.В. Балдін пояснює «міграцію населення», як переміщення населення між країнами [5].

В.М. Моїсеєнко, дає визначення: «міграція – це одна з форм руху населення, при якому зміна місця проживання на більш чи менш значну відстань та термін супроводжується суспільно значущими економічними, соціальними, демографічними та іншими наслідками (позитивними і негативними, явними або прихованими, поточними або довготривалими, тощо)» [6].

В літературі можна зустріти, ще такі визначення:

«Міграції — це сукупність переміщень людей, які нерозривно пов'язані зі зміною місця проживання» [9].

«Міграція — це сукупність різних за своєю природою територіальних переміщень населення, які супроводжуються зміною місця проживання» [7].

«Під міграцією населення розуміють зміну постійного місця проживання, викликану комплексом факторів або якоюсь однією головною причиною» [8].

«У вузькому розумінні поняття міграції являє собою вид територіального переміщення населення, який завершується зміною постійного місця проживання» [2].

Під самою «міграцією» можна розуміти як *процес* так і певну *систему*. Під *процесом* розуміємо, як перетин державного кордону, так і територіальних одиниць інших країн, що призводить до тимчасової або постійної зміни місця проживання людини, що є територіальним перерозподілом населення, що можна охарактеризувати у три стадії – мобільність, переміщення та період адаптації людини-мігранта. Під *системою* розуміємо – певну сукупність факторів та ресурсів, які супроводжуються інформацією, що направлені на перерозподіл населення в світі. Також міграція населення є одним з показників, що відображають відкритість та розвинутість країни. Міграція населення – признак реагування

людей на різні чинники: військові конфлікти, якість життя, демографічні чинники, кліматичні умови, тощо.

Міжнародна організація з міграції (МОМ) визначає міграцію як «процес переміщення населення через міжнародний кордон або в межах країни: вона охоплює будь-який вид переміщень незалежно від їх тривалості, складу чи причин; міграція включає пересування біженців, переміщених осіб, виселених людей та економічних мігрантів».

Організації Об'єднаних Націй (ООН) визначає мігранта як особу, яка проживала в іноземній країні протягом більш ніж одного року, не залежно від причин, з власної волі або примусово. При тому, хто приїжджає на більш короткі періоди, тобто туристи або бізнесмени, вважатися мігрантами не будуть, термін також включає певні види короткострокових мігрантів, таких як сезонні сільськогосподарські робітники. Необхідно зазначити, що зазначені вище визначення терміну міграція не беруть до уваги територіальну ознаку, класифікацію мігрантів, спосіб реалізації, кількість мігрантів, добровільність виїзду, відстань, тривалість, відношення до країни прибуття та мету міграції.

В сучасному ж світі під терміном «міграція» розуміють об'єктивний процес, який характеризується зміною постійного місця проживання окремих людей. Міграція здійснюється під впливом соціальних, адміністративних, економічних, пропагандистських та інших заходів. Виникнення міграції спричиняє безробіття, перерозподіл робочої сили та невпевненість у завтрашньому дні, в обмеженому розумінні термін «міграція» асоціюють з переселенням населення.

Залежно від того, що саме перетинає людина-мігрант виділяють два основних типа міграції – *зовнішню* та *внутрішню*, більш детальніше розглянемо на рисунку 1.1.

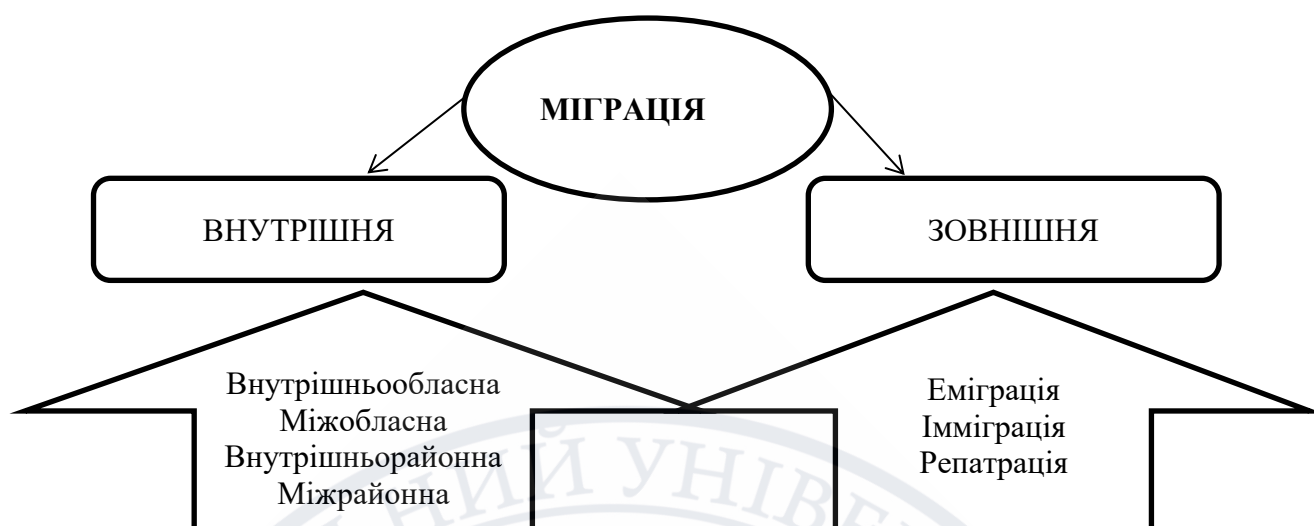

Рисунок 1.1 – Види переміщення населення.

Внутрішня міграція – це переміщення населення в межах країни, областей, населеними пунктами, у свою чергу поділяють на внутрішньообласну та міжобласну, внутрішньорайонні та міжрайонні.

Зовнішня міграція – це переміщення населення між країнами чи групами країн. Зовнішня міграція в свою чергу поділяється на:

- *еміграцію* – це вибуття населення у встановленому законодавством порядку на постійне проживання до іншої держави;
- *імміграцію* – це прибуття в країну чи її залишення у встановленому законом порядку іноземців та осіб без громадянства на постійне проживання;
- *репатріацію* – зворотне явище до еміграції, що полягає у поверненні мігранта, який працював закордоном на батьківщину.

Розглянемо види міграції населення.

Міграція залежно від її *термінів* може бути:

- ✓ постійна (без повернення на батьківщину);
- ✓ тимчасова (невизначений термін повернення на батьківщину);
- ✓ маятникова (регулярний рух населення);
- ✓ сезонна (переміщення на тимчасовий вид роботи в певний період року з обов'язковим поверненням).

За *характером* міграція буває:

- ✓ пряма (працевлаштування мігранта компанією, де він раніше не працював);
- ✓ опосередкована (переміщення мігранта на інші територію компанії, де він працює).

Міграція за *статусом* у країні призначення:

- ✓ асиміляційна (з наданням громадянства приймаючої країни);
- ✓ неасиміляційна (без надання громадянства приймаючої країни)

За *ступенем легальності та можливостями статистичного обліку* міграція поділяється на:

- ✓ офіційну (з декларуванням мети участі у трудовій діяльності та легальне працевлаштування в приймаючій країні),
- ✓ неофіційно-легальну (переміщення з декларуванням туристичних цілей з наступним працевлаштуванням та реєстрацією в країні-реципієнті),
- ✓ нелегальну (переміщення з наступною незареєстрованою трудовою діяльністю)
- ✓ міграцію жертв злочинних угруповань (зайнятість протиправною діяльністю за кордоном не з власної волі).

За *кількістю* мігрантів: індивідуальну та колективну.

Існує ще, як окремий вид міграції «освітня міграція» – зазвичай оцінюється як позитивне явище для країни походження студентів: підвищення якості освіти, отримання доступу до більш широкого вибору курсів та дисциплін, налагодження соціальних контактів та вивчення (удосконалення іноземної мови) тощо. Проте варто зауважити, що українська молодь розглядає освітню міграцію, головним чином, як один з шляхів еміграції, тобто дає можливість молодим спеціалістам вийти на ринок праці країн Європейського Союзу – так званий соціальний ліфт. Наразі навчання закордоном є досить популяризованим, активні маркетингові дії закордонними вищими навчальними закладами або ж фірмами-посередниками на території України є досить бажаними серед сучасної української молоді, попри переваги та недоліки які існують в даній сфері.

Розглянуті види міграції населення можуть існувати самостійно або ж впливаючи один на одного.

У міграційних потоках особливу роль відіграють трудові мігранти, які знаходяться у центрі уваги багатьох вчених як вітчизняних так і наукових. Потрібно розмежувати поняття «*трудова міграція*» та «*міграція робочої сили*», а не уподібнювати їх.

Під *міграцією робочої сили* слід розуміти переміщення населення працездатного віку спільно з міграцією дітей і пенсіонерів, у основі даної класифікації дослідники закладають статеву-вікову структуру та здатність до праці мігрантів, даний підхід супроводжується деякими неточностями.

Під *трудовою міграцією* розуміють явище іншого характеру, в основі якого лежить причина переїзду мігрантів а не їх структура. На сьогоднішній день ці два терміни розуміють як синоніми.

При аналізі міграційних процесів досліджується рух окремих категорій мігрантів, зокрема трудових мігрантів – це пересування населення з метою тимчасового працевлаштування, що супроводжується перетинанням державного кордону або меж адміністративно-територіальних одиниць країни.

Вчена З. Бараник у своїх дослідженнях виділяє чотири типи трудових мігрантів в залежності від їх професійної кваліфікаційного рівня [26]:

I. Мігранти низької кваліфікації – це особи, що мають загальну або початкову середню освіту, низьку професійну підготовку, здатні виконувати тільки підсобні роботи відповідно до встановленого інструктажу.

II. Кваліфіковані мігранти – це особи, що мають середню технічну або неповну вищу освіту, але не мають можливості (або бажання) працевлаштуватися в країні проживання здатні виконувати як розумову та фізичну працю у соціальній та будівельній сферах.

III. Висококваліфіковані мігранти – це особи, що мають вищу освіту, або ступінь магістра, або здобувають науковий ступінь, значний досвід роботи у певній галузі, посідають провідні (керуючі) посади, здатні

виконувати висококваліфіковану роботу у технологічній, економічній та фінансовій сферах.

IV Інтелектуальні мігранти – це особи, що мають науковий ступінь кандидата або доктора наук, виїжджають закордон з власної волі або за запрошенням, працюють переважно у високоінтелектуальних сферах: освіта, наука, технології.

Розглянута класифікація трудових мігрантів показує, що вони характеризуються багатоманітністю та їхнє існування визначене достатньо великим колом чинників.

1.2 Фактори, що впливають на міграційні процеси

Досить багато факторів впливають на міграційні процеси в країні та регіонах, варто зазначити, що всі фактори є індивідуальними для країн та регіонів, розглянемо думки науковців, щодо даного питання.

Ернестом Равенштейном, який перший почав досліджувати міграційні процеси, була розроблена теорія факторів «притягування-виштовхування», після проведення його аналізу перепису населення в Англії, були сформовані «Закони міграції населення», які полягають в тому, що основні причини міграції населення [4]:

- кращі економічні умови в іншій місцевості, ніж у тій, де проживає людина;
- масштаби міграції скорочуються зі збільшенням відстані;
- міграція населення двостороння;
- мобільність людей визначається їхніми особистісними характеристиками.

Вчений зробив висновок, що міграцію населення варто поділити на так звані чинники: *внутрішні* – несприятливі умови на одній території (жорстке законодавство, надмірні податки), які «виштовхують» людей з місця проживання та *зовнішні* – сприятливі умови, створені на інших територіях,

що приваблюють їх. Попри те, що минуло досить багато часу, Е. Равенштейна вважають засновником міграційної теорії.

Пізніше вчений Е. Лі буде розглядати міграцію як результат так званих «позитивних» і «негативних» факторів, що впливають на мігрантів у країнах-реципієнтах і країнах походження, вони поділяються на чотири групи [38]:

- фактори, які пов'язані з місцем походження;
- фактори, які пов'язані з місцем призначення;
- перешкоджаючі фактори;
- особисті фактори.

Науковець стверджував, що різні фактори впливають на рішення людини щодо міграції і дані не є ключовими все може змінюватися залежно від конкретної людини, так «позитивні» і «негативні» фактори будуть мати різний вплив в країнах, як призначення так і походження, тому однозначно вважати, що саме впливає на міграцію неможливо, існує досить багато виключень з даних узагальнень. Даний вчений також проаналізував інтенсивність міграційних процесів, яка може бути спричинена кількома факторами [38]:

1. Диверсифікація розвитку територій, в межах яких відбувається міграція – чим більше змін буде, тим більші будуть відбуватися міграційні процеси.

2. Диверсифікація населення – якщо населення має більш однаковий склад (етнічних, расових, освітніх аспектах та традиціях, доходах, тощо), тим менші будуть міграційні процеси у регіонах.

3. Економічні цикли – економічний розвиток галузей та нових підприємств стимулюють збільшення робочої сили в певних місцях їх знаходження та стає помітна різниця в економічних темпах між регіонами, що призводить до переміщення населення та навпаки у період економічного спаду зменшується кількість мігрантів між регіонами.

4. Інтенсивність міграційних процесів також залежить від періоду часу, впродовж якого вони відбуваються (якщо між певними територіями

переміщення населення існує досить давно, то існує велика вірогідність, що з певним часом відбудеться зростання неоднорідності населення між регіонами.

5. Прогрес в країні впливає на міграцію - технологічний розвиток, сприятлива політика, обстановка в уряді зменшує вплив несприятливих факторів на міграційні потоки.

Розглянемо також фактори, які розробили Дж. Доріго та В. Тоблер [37], вони поділили фактори на дві групи:

1. «*push*» – життєві ситуації, що дають людям причини бути невдоволеними їхнім теперішнім місцем проживання, наприклад: безробіття, бідність, важкі умови праці, політичні переслідування, низький рівень охорони здоров'я, дефіцит продуктів харчування, війни, дискримінація, забруднення навколишнього середовища, стихійні лиха, тощо.

2. «*pull*» – характеристики і показники інших регіонів, міст, що роблять їх привабливими для мігрантів, наприклад: кращі умови життя, більше можливостей знайти роботу, привабливий клімат, релігійна і політична свобода, медичне страхування, рівень освіти, розвиток промисловості, тощо.

Однак, згідно критики даної теорії не можливо пояснити чому деякі люди мігрують, коли вони самостійно не здатні пояснити причину міграції в іншу місцевість. Таким чином, згідно теорій вище розглянутих та загалом, можна стверджувати, що люди мігрують, щоб покращити свій добробут у довгостроковій перспективі в залежності від історичного періоду, обставин та перспектив, на рішення мігрувати впливають: *економічні, політичні, культурні, демографічні фактори, фактори навколишнього середовища, тощо.*

Загалом всі теорії, щодо факторів є досить загальними та не можуть в повній мірі пояснити складність природи «міграції», оскільки вже давно є зрозумілий факт, що людина прагне жити в кращих умовах ніж вона знаходиться «зараз».

Міграційні процеси формуються під впливом багатьох факторів. Існуюча проблема адаптації іммігрантів у країнах прибуття дала підставу на виділення вісцеральних ознак міграції та вікаріарного розселення [12].

Вісцеральні ознаки міграції – це причини і мотиви переселення через: збройні конфлікти, вигнання, дискримінацію, переслідування, низький рівень життя та спад виробництва. Природою вісцеральної ознаки міграції являється внутрішнє бажання людини до самоствердження.

Вікаріарне розселення – це такий вид і спосіб облаштування та проживання мігрантів спільного походження та національності, з якого вони поселяються і мешкають разом в окремих замкнених і ізольованих географічних зонах, але традиційно вибраних для себе місцях розселення представників того самого етносу. Мотиви переселення як близькість культури або розвиненість демократії властиві невеликій кількості мігрантів і майже не впливають на кількісний склад міграційних потоків та характер міграційних процесів [12].

На сьогоднішній день походження мігрантів вчені розділяють залежно від країн світу:

1. *Країни-донори* – це країни, що виступають так званим джерелом виникнення потоків мігрантів в інші країни: України, Чехія, Польща, Індія, Пакистан тощо.

2. *Країни-реципієнти* – країни, що переважно приймають мігрантів різних категорій, вони є досить високорозвинуті в соціально-економічних сферах та матеріального добробуту: країни Європейського Союзу, Сполучені Штати Америки, Японія, Канада, Австралія, тощо.

3. Країни, що *одночасно* можуть бути як донорами так і реципієнти.

Загалом можемо виділити різноманітні фактори, що впливали, впливають та будуть впливати на сам стан міграційних процесів:

- *Економічні*: низька заробітна плата, якість життя, рівень безробіття, економічна нестабільність, обтяжлива система оподаткування, та інші.

— *Соціальні*: низька якість освіти, погані умови праці, недоступна система охорони здоров'я, відсутність можливостей для професійної самореалізації, та інші.

— *Культурні*: релігійні переслідування, етнічна та расова дискримінація, тощо.

— *Політичні*: відсутність демократії, політична нестабільність, корумпованість владних структур, та інші.

— *Екологічні*: забруднене навколишнє середовище, низька якість питної води та їжі, та інші.

— *Сімейно-побутові*: возз'єднання родин.

Факторами приваблення натомість: свобода віросповідання, відсутність релігійної, етнічної, національної дискримінації, ефективна політико-правова база протидії ксенофобії та расизму, що в сукупності роблять державу-реципієнта привабливою для мігрантів. Однак мігранти де утискаються їх етнокультурні права, практикується дискримінація за етнічною, національною, релігійною ознаками, постають не лише жертвами, але стають ще й носіями даних практик, вони продовжують їх використовувати і в країні-реципієнті, що неминує руйнує атмосферу міжетнічної злагоди та толерантності в країні прибуття від людини мігранта.

Характер впливу міграційних потоків на міжетнічну ситуацію в Україні залежить як від кількісного, так і від якісного складу іммігрантів. Головним чинником міграціогенних конфліктів залишається зміна етнічного складу населення внаслідок відтоку українців та притоку мігрантів з інших країн. Цей виклик актуалізується зі збільшенням еміграційного та імміграційного навантаження.

Зовнішньою причиною трудових міграцій громадян України закордон виступає привабливість ринку праці західних країн, високий рівень заробітної праці та зростання попиту на працю іноземців.

Серед внутрішніх причин трудових міграцій українських громадян виступає дисбаланс на національному ринку праці, соціально-економічна

криза та політична нестабільність. Анексія Криму та політичний конфлікт, який супроводжується воєнними діями на Донбасі, суттєво вплинули на розподіл міграційних потоків з України. Конфлікт на Сході України, спричинений агресією Росії, змусив змінити місце проживання понад 1,5 млн. осіб, внутрішні мігранти, безперечно, не створюють такої сильної напруги в суспільстві, як зовнішні, особливо з етнокультурно віддалених держав, однак іноді спричиняють локальні та побутові соціальні й етнокультурні (на ґрунті мови, ідентичності, зовнішньополітичної прихильності) конфлікти, особливо за наявності потужного каталізатору.

Переваги міграції в країнах-реципієнтах та країнах донорах: залучення у виробництво висококваліфікованих кадрів підвищує конкурентоспроможність країни-реципієнта шляхом впровадження розвитку науки і технологій, а у випадку міграції низькокваліфікованих кадрів дозволяє збільшити витрати на виробництво продукції. Залучення кадрів із-за кордону зменшує витрати коштів на підготовку відповідних фахівців.

Зростання кількості населення країни-реципієнта призводить до зростання попиту на товари в середині країни.

Країни-донори також отримують позитивний ефект у вигляді зменшення безробіття та притоку в країну іноземної валюти, через перекази мігрантів (на даний момент дані потоки в Україну зменшилися у зв'язку із всесвітньою пандемією), податків з фірм, які виступають посередниками з послуг працевлаштування за кордоном.

Попри переваги міграції існує ряд негативних загроз, що виникає внаслідок міграції: відтік кваліфікованих кадрів призводить до збитків від вкладання у людський капітал країни-донора та збільшує різницю в технологічному розвитку країн. Як правило, менш розвинуті країни за відсутності власних технологій вимушені купувати технологічні товари та розробки у більш розвинутих країнах. Продукція вироблена на основі придбаних технологій може бути досить конкурентоспроможною на національному ринку та на ринках ще менш розвинутих країн, але як правило

за час, поки виробництво налагоджується за придбаною технологією у країнах-покупців то для країни-продавця відповідна продукція стає технологічно застарілою та неконкурентоспроможною, за цей час з'являються нові розробки. Науковці та висококваліфіковані фахівці мігрують до тих країн, де створюються та реалізуються нові технології, при цьому країни-донори залишаються у статусі споживачів продукції не маючи достатнього рівня розвитку кваліфікованих кадрів, які б мали змогу конкурувати з високорозвинутими країнами у рівні технічного розвитку. Відсутність відрахування від заробітної плати нелегальних мігрантів у соціальний та пенсійний фонд; погіршення сімейних відносин через довготривалу відсутність членів сім'ї; повернення трудових мігрантів пенсійного віку.

Слід відзначити негативний вплив міграції на соціальне становище окремих категорій населення. Деякі категорії мігрантів залишаються найбільш уразливі до міграції. Великий міграційний приріст (сальдо міграції) може призвести до зростання безробіття серед громадян країни-реципієнта, загострення конфліктів на національній, релігійній чи расовій основі. Через грошові перекази мігрантів відбувається відтік коштів з країни-реципієнта.

Працівники-мігранти також часто перебувають у досить поганих умовах, працюють за меншу заробітну плату, більш тривалий час, ніж працівники-резиденти, та часто першими втрачають роботу у разі економічного спаду. Для мігрантів існує найбільша небезпека порушень прав людини, зловживань та дискримінації. Мігранти, особливо жінки та діти, можуть стати жертвою торгівлі людьми та різноманітних форм експлуатації.

У випадку роботи людей-мігрантів не за фахом кваліфікований персонал не реалізує власний потенціал в повному обсязі та може втрачати кваліфікацію при роботі за кордоном.

Усвідомивши вплив негативних і позитивних факторів зовнішньої міграції, зупинити відтік працездатного економічно-активного населення можна, лише забезпечивши створення умов для ефективного його

використання. Такими умовами є розробка виваженої міграційної політики держави, спрямованої на створення високопродуктивних робочих місць, гідного рівня оплати праці, підвищення соціальних стандартів і соціальної захищеності трудового потенціалу, реформування наявної системи освіти з метою отримання якісного навчання, створення сприятливих умов для ведення малого бізнесу тощо.

Загалом спостерігалася тенденція, в Україні, більшості вибулих мігрантів ніж прибулих до 2020 року у зв'язку з всесвітньою пандемією COVID-19 та обмеженнями, ускладненнями виїзду та в'їзду починаючи з березня 2020 року в Україні вперше від 20-х років спостерігається збільшення кількості прибулих мігрантів-українців аніж їх вибуття, що може вплинути на покращення економічного становища в країні, більш детально розглянемо дане питання в другому розділі даної роботи.

1.3 Особливості державної міграційної політики України

Після розпаду Радянський Союз та створення України, яка є незалежною, демократичною, суверенною, соціальною, правовою державою постало питання про створення міграційної політики новопроголошеної держави відповідно до її законодавства та виконавчих органів. Необхідно зазначити, до ситуації створеної під час розпаду радянської адміністративної системи були відсутні будь-які інструменти та органи влади, які регулювали б на той час міграційні процеси у сфері перерозподілу населення (не вистачало досвіду кадрів у даній сфері, матеріальних ресурсів та розуміння правильності формування та створення міграційних процесів), що відповідало б сучасним реаліям України.

Міграційна політика України ніколи не належала до пріоритетних питань вирішення та не перебувала у центрі уваги суспільства та влади. Згадаємо історичні значимі події під час створення та вже існування України, спочатку перехідний період на фоні протестів українців «Ланцюг живої

єдності» та «Революції на граніті», що в результаті стало також одними з рушійних причин - формування нової держави, встановлення законодавства та Конституції незалежності, економічні та соціальні проблеми спричинені «Помаранчевою революцією», потім світовою фінансово-економічною кризою у 2008 році, після «Революція гідності» та агресія Російської Федерації, COVID-19 – всі дані події були першочерговими до вирішення, міграційні процеси завжди були та є на сьогоднішній день другорядними.

Державою приймалися рішення у сфері міграційної політики здебільшого не як послідовні та цілеспрямовані дії з метою вирішення проблем, а вже як реакція на існуючі події, що були викликані політичними, соціальними та економічними завданнями.

Державна міграційна політика України почала формуватися з 1991 року - дня Незалежності країни та продовжує і дотепер своє формування. Необхідно розуміти основні принципи міграційної політики, які були сформовані в той час, адже вони стали основними складовими існуючої політики.

Розроблення міграційної політики загалом є одним з важливих елементів державотворення. Під час формування перших постанов міграційної політики основними принципами її створення були протилежні радянських часів: насильницьке переміщення, що досить часто практикувалося тоталітарним режимом. В нові принципи регулювання міграційних процесів були покладені повага, права та свободи людини, вільний виїзд закордон та в'їзд в країну, визнання основних термінів міжнародних стандартів до міграційних процесів. В той час дані впровадження були чинниками, що підтверджували та почали формувати імідж вже сучасної України але дані процеси вільної свободи пересування громадян були досить ризиковими. Тоді термін «міграція» асоціювався з труднощами, певними негараздами та матеріальними втратами, переміщення громадян у 90-х роках досить активізувалися із низкою великих чинників але

все ж політикам в той час вдалося досягнути певних успіхів та створити ряд законів, які регулювали міграцію.

Протягом 1991-2000 років були розроблені такі Закони України:

1. Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років (від 17 квітня 1991 року) - метою даного закону є відновлення історичної справедливості, встановлення порядку реабілітації репресованих осіб та осіб, які потерпіли від репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років, відновлення їхніх політичних, соціальних, економічних та інших прав, визначення порядку відшкодування шкоди, завданої таким особам унаслідок репресій комуністичного тоталітарного режиму, недопущення повторення злочинів тоталітарних режимів [24].

2. Про громадянство України (від 8 жовтня 1991 року) – згідно даного закону вихідці з України, особи які постійно проживали на території країни та не мають іншого громадянства, особи, що народилися та їхні нащадки набували належності до громадянства у спрощеному порядку. Даний закон втратив свою чинність від 01.03.2001 на підставі набуття чинності – Закону України «Про громадянство України» від 18 січня 2001 року [15].

3. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту (від 21 червня 2001 року) втратив свою чинність 04.08.2011 на підставі Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 8 липня 2011 року [14].

4. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства (від 4 лютого 1994 року) – даний закон став одним із базових, що вирішували питання щодо перебування іноземців в Україні, їхнього правового статусу та запобігання нелегальній міграції, втратив свою чинність від 25.12.2011 на основі – Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22 вересня 2011 року [23].

5. Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України (від 21 січня 1994 року) – регулює порядок здійснення права громадян

України на виїзд та в'їзд в Україну, порядок оформлення документів для зарубіжних поїздок, визначає випадки тимчасового обмеження права громадян на виїзд з України і встановлює порядок розв'язання спорів у цій сфері [22].

Україна досить активно починає брати участь у міграційних процесах у світі, громадяни країни вільно покидають кордони та повертаються, здійснюючи так званий міграційний рух, у зв'язку з даними подіями Кабінетом Міністрів було підписано угоду про співпрацю з Міжнародної організації з міграції (МОМ) у 1996 році, яке триває і дотепер. Вкладається ще ряд угод пов'язаних з вільним пересуванням людей на пострадянському просторі, так званий безвізовий режим поїздок громадян; реалізації пенсійних прав осіб, де пенсія сплачувала тією країною в якій особа постійно проживає.

Також врегульовується питання щодо соціальної допомоги дітям та сім'ям на рівні Співдружності Незалежних Держав відбувається підписання угоди «Про гарантії прав громадян у галузі виплати соціальної допомоги, компенсаційних виплат сім'ям з дітьми та аліментів» в 9 вересня 1994 року але набирає чинності для України тільки з 30.01.1996, відповідно до даної угоди пенсійні та соціальні виплати повинні здійснювати країною особи проживання з врахуванням страхового стажу, який набутий на території країн – підписання угоди.

Трудова міграція та її порядок врегулювання регулюються угодою країн Співдружності Незалежних Держав «Про співробітництво у сфері трудової міграції та соціального захисту трудівників-мігрантів», дата підписання 15.04.1994, набув чинності тільки у 11.08.1995, після він ратифікується – 11.07.1995 і тільки вже повністю набирає своєї чинності у 22.08.1995. Дана угода укладалася терміном на п'ять років і автоматично продовжується кожного разу на один рік. В Україна даної угоди тільки її примірник, автентична вона на російській мові, оригінал знаходиться в місті Москва та примірник в архіві уряду Білорусь. Угоду підписали Уряди таких

держав: Азербайджанської Республіки, Республіки Вірменія, Республіки Білорусь, Республіки Грузія, Республіки Казахстан, Киргизької Республіки, Республіки Молдова, Російської Федерації, Республіки Таджикистан, Туркменістану, Республіки Узбекистан. В даному документі зазначається про визнання легальності документів про освіту та кваліфікацію працівників-мігрантів та неможливості подвійного оподаткування їхньої заробітної плати, можливості переказів зароблених коштів і вивозу майна. Також соціальне страхування і забезпечення працівників-мігрантів повинно здійснюватися від законодавства країни працевлаштування та відшкодування різноманітних травм, захворювань, що спричинені професією. Процеси трудової міграції були більш деталізовані в двосторонніх угодах укладених Україною з Азербайджаном, Білоруссю, Вірменією, Молдовою, Російською Федерацією. Загалом у даних угодах врегульовувалися питання про відшкодування внаслідок професійних травм та захворювань, відповідальність залишається за країною на території якого стався страховий випадок.

У 1993–1996 роках відбувається підписання угод про працевлаштування з європейськими країнами: Польщею, Чехією, Словаччиною та Литвою, Латвією (між останніми двома країнами угоду було завершено). Починається період масової трудової міграції, де в той часкладаються домовленості між Естонією, Латвією та Іспанією про соціальне та пенсійне страхування.

В перші роки незалежності проблема міграції досить загострилася та була складною, постало питання щодо створення органів виконавчих влад, що мали займатися даними питаннями. Навесні 1993 року було створено Міністерство України у справах національностей та міграції, який втрачає чинність від 04.08.2000 на підставі положення про Державний департамент у справах національностей та міграції (який у результаті теж ліквідували вже на постійній основі від 27.12.2001).

У червні 1994 року створені – органи міграційних служб на місцях, при обласних адміністраціях, які перебували у подвійному підпорядкуванні

Міністерства та місцевої влади. Зрозуміло, що у першого спеціалізованого органу у сфері міграції повноваження не обмежувалися лише у даній сфері, поєднувалися досить багато функцій у зв'язку з дефіцитом коштів та відсутності кваліфікованих кадрів та й відсутності необхідного галузевого законодавства, вже на той час зрозуміло, що в перспективі необхідно буде створювати законодавчу базу та набувати досвід для створення в країні повноцінної міграційної служби, яка буде зосереджуватися на питаннях врегулювання міграційних процесів. Загалом створені органи припинили свою діяльність фактично так і не розпочавши її.

Перші базові принципи регулювання міграційних процесів у країні були визначені та розроблені під час перших законодавчих актів та знайшли свою реалізацію та втілення в Конституції України ухвалені 28 червня 1996 року. Перші принципи міграційних процесів були сформовані вперше в Конституції де висловлюється у статті 33: «Кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом» [13]. Також у статті 25: «Україна гарантує піклування та захист своїм громадянам, які перебувають за її межами» [13], тобто держава бере на себе зобов'язання піклуватися також і про працівників-мігрантів, у даній статті також зазначається: «Громадянин України не може бути позбавлений громадянства і права змінити громадянство. Громадянин України не може бути вигнаний за межі України або виданий іншій державі» [13]. Нижче у 26 статті зазначається, що іноземці, які перебувають на законних підставах на території України, користуються такими ж правами та обов'язками, як і громадяни України, ще й можуть отримати в Україні притулок відповідно до законодавства.

Також було вперше сформовані норми для термінів, що для міграційної політики були надзвичайно важливими: «громадянство, правосуб'єктність громадян, статус іноземців та осіб без громадянства», які зазначені у 92

статті [13]. Тобто відмовленість від регулювання в'їзду та виїзду згідно інструкцій, що під час радянських часів був досить обмежений .

Згідно всіх напрацювань вищезазначених у 18 жовтня 1997 року приймається Указ Президента України «Про Основні напрями соціальної політики на 1997-2000 роки», яким затверджуються основні напрями соціального розвитку держави та є цілий розділ присвячений саме міграційній політиці. У даному указі зазначено, що після 1991 року в країні відбулися суттєві зміни пов'язані з тим, що кількість осіб, що виїхали почала перевищувати кількість тих хто приїхав в Україну, сальдо міграції з додатного змінилося на від'ємне (у 1996 році сальдо становить мінус 131,1 тис. осіб), виїзд з України до інших країн світу з початку 90-х років є стабільним. Та етапі тих років Україна перебуває експортером робочої сили, що потребувала активної політики з боку держави саме щодо захисту працівників-мігрантів та збереження демографічного потенціалу України [20].

Українська міграційна політика згідно даного указу формується на основних принципах[20] :

1. вільний виїзд з України і в'їзд в Україну громадян України;
2. рівність перед законом іноземців, осіб без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, та громадян України;
3. диференційований підхід до різних категорій мігрантів відповідно до інтересів держави, національного законодавства та міжнародних зобов'язань України.

Також досить важливо було сформулювати завдання політики у сфері міграції, в указі наголошується: про захист прав іноземців, осіб без громадянств, контроль з боку держави за іноземною робочою силою, соціальний захист громадян України, що працюють за її межами та удосконалення законодавчих та виконавчих механізмів, що регулюють міграцію загалом, запобігання нелегальній міграції. Даний указ також визначає основні напрями міграційної політики держави, а саме: допомога

біженцям, сприяння репатріації, повернення депортованих, регулювання імміграції.

В той же час Україна приєднується до Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та протоколів до неї (дата ратифікації країною: 17.07.1997, набрала чинності у 11.09.1997 році), згідно неї особам зобов'язуються гарантувати право на свободу пересування, вибір місця проживання в своїй країні, залишення будь-якої країни, недопустимість вислання громадянина з території своєї країни, невід'ємне право громадянина на в'їзд до держави свого громадянства, отже, приєднавшись до даної конвенції, тим самим Україна зобов'язалась мати відповідні європейським стандартам законодавство, щодо іноземців та статусу біженця.

Влітку 1998 року Президентом України було затверджено: «Стратегію інтеграції України до Європейського Союзу» (що згодом у 10.07.2015 втратить свою чинність), що охоплювала різні сфери життя громадян у тому числі і питання міграції [19]. Значна увага приділялася запобіганню нелегальній міграції, спрощення візового режиму між Україною та ЄС та посиленню прикордонного та імміграційного контролю. Тому згідно вище зазначених законів, актів та угод основи міграційної політики України загалом були сформовані на кінці 1990-х років. На зміну тоталітарного радянського часу переміщення населення настає демократичний, розроблені ключові законодавчі акти з питань регулювання міграції та створені органи виконавчої влади для їх реалізації, попри з тим у законодавстві залишаються досить серйозні дефекти, які вже помітні під час практикування законів та норм, адже, повноцінної міграційної служби створено так і не було.

Взимку, 18 січня 2001 року приймається закон «Про громадянство України», у якому вказано спрощену процедуру набуття громадянства, тобто за територіальним походженням [16].

Потім подальше міграційне законодавство було покращене від удосконалення закону «Про біженців», відмінністю від попереднього закону було те, що закон даний є прямої дії, тобто у ньому висвітлені основні

питання з приводу розгляду заяв осіб, що шукають притулок, прийняття рішення щодо надання, втрати або позбавлення статусу біженця.

Надзвичайно важливим для розвитку міграційної політики також став ухвалений 2001 року закон «Про імміграцію», в якому налагоджувався порядок про в'їзду іноземців для постійного проживання, передбачається такий механізм регулювання як відповідна квота, яка має визначатися Урядом щорічно. У межах квоти імміграцію першочергово надається діячам науки і культури, кваліфікованим спеціалістам, яких потребує економіка країни, інвесторам, родичам громадян України, членам сімей іноземців, які постійно проживають в державі [17]. Також певні категорії іноземців можуть скористатися правом на імміграцію в Україну незважаючи на квоту: одному з подружжя (якщо інший в подружжі, з яким перебуває у шлюбі понад два роки, є громадянином України), дітям і батькам громадян України, піклувальникам громадян, нащадкам (особам, які мають право на набуття громадянства України за територіальним походженням), члени сімей громадян України, а також закордонні українці, тобто громадяни зарубіжних країн українського походження [17]. Тобто відбувається процес заохочення до імміграції осіб культурно, ментально та історично пов'язаних з Україною.

Наприкінці 2003 року ухвалюється теж один з основних законів «Про свободу пересування та вибір місця проживання», в якому обов'язковість прописки замінюється реєстрацією за місцем проживання особи, відмінність з погляду права полягає у тому, що прописка має дозвільний характер, а реєстрація – повідомний, тобто громадянин має повідомити відповідні органи про своє місце проживання, відповідно останні мають зареєструвати його [25].

На початку 2000 року більшої уваги набуває напрям трудової міграції у міграційній політиці, тому видається Указ Президента України «Про основні напрями соціальної політики на період до 2004 року» (прийнятий 24.05.2000). В документі було визначено основні напрями міграційних процесів: повернення осіб із закордону, соціально-економічний захист

працівників-мігрантів, збереження інтелектуального та трудового потенціалу країни, створення соціально-економічних та правових інструментів регулювання зовнішньої трудової міграції, надання притулку та забезпечення прав біженцям [21]. Указ спрямований в більшості на завершення формування законодавства міграції та покращення органів виконавчої влади, попри те абсолютно відсутні вказівки щодо здійснення управлінських рішень для досягнення поставлених цілей, у загальному плані дане положення мало обмеження значення.

Для того, щоб мінімізувати ризики зловживаннями посередників при працевлаштуванні осіб за кордон було розроблено закон «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» у 2000 році, де був створений механізм щодо ліцензування кадрових агентств, які надавали дані послуги, запровадилися певні умови отримання ліцензії та перевірки до виконання ліцензійних умов – дані функції полягалися на центральний орган виконавчої влади у сфері зайнятості населення.

Протягом 2003-2004 року у Верховній Раді піднімаються питання з приводу багатьох фактів порушення прав трудових-мігрантів та торгівлі людьми та оприлюднюються дані з оцінки масштабів трудової міграційної дані події звертають увагу політиків до явища трудової міграції. У наслідок затверджується у листопаді 2004 року «Програма забезпечення прав та інтересів громадян, які виїжджають за кордон для працевлаштування, та усиновлених іноземцями дітей» але разом з тим конкретних заходів, які б у свою чергу могли б вплинути на соціально-економічного складову запропоновано не було.

У червні 2006 року затверджують «Стратегії демографічного розвитку України на період до 2015 року», де проблему міграції досліджували, як засіб зменшення темпів депопуляції населення, вперше стверджується про необхідність можливості легального працевлаштування закордоном – для цього необхідно укладення угод щодо працевлаштування та соціальний захист з країнами, що розвиваються та потребують фахівців, визнання

документів про освіту, також підіймається питання щодо зворотності трудової еміграції.

В кінці 2010 року Верховна Рада України з питань прав людини та національних меншин і міжнаціональних відносин відбулися комітетські слухання «Сучасний стан та шляхи врегулювання проблем у сфері захисту прав трудових мігрантів – громадян України», де там зазначається про можливості використання трудової міграції для розвитку економіки держави. Тому формується вже політичне бачення трудової міграції її проблем та напрямів для їх розв'язання але практичних заходів знов ж таки бракує, прогресивні політичні бачення залишаються не реалізованими.

Всупереч нереалізованою законодавчою базою, проблеми, що виникли з міграцією дали змогу Україні активізувати свою співпрацю у сфері міграції: приєднання до Женевської конвенції відбулося у 2002 році, членство у Міжнародній організації з міграції, Угода про спрощення оформлення віз з ЄС, та Угоду про реадмісію. Угоди з Угорщиною, Польщею та Польщею впродовж 2007-2008 років про безвізовий в'їзд мешканців прикордоння на відстань 30–50 кілометрів на прикордонній території суміжних держав.

У 2007 році відбувається ратифікування Європейської конвенції про правовий статус трудящих мігрантів, де зобов'язує країн, що приєдналися до неї, надавати працівникам-мігрантам та членам їхніх сімей, що є громадянами держав, які є сторонами конвенції легального перебування на їх території та трудові і соціальні права нарівні із власними громадянами.

Досить важливим також було укладення міждержавних угод про пенсійне та соціальне забезпечення між країною та країнами перебування та працевлаштування її громадян, дані угоди були підписані з Литвою, Словаччиною, Чехією та Португалією. Дані угоди гарантують трудовим-мігрантам та особам, що емігрують соціальний захист закордоном, що поширюється не лише на громадян відповідних держав а й на осіб: без громадянства, біженців, якщо вони підпадають під дію національного законодавства та соціального забезпечення. Відмінність угоди між країнами

Співдружністю Незалежних Держав та країн Європейського Союзу – це принцип пропорційності, тобто кожна країна має нести відповідальність за свою частину страхових зобов'язань: пенсійне, страхування від нещасних випадків на виробництві, професійних захворювань, смерті з даних причин, тимчасової втрати працездатності, страхування на випадок безробіття. Даними угодами передбачається визначення страхового стажу кожної сторони при необхідності набутий на території договірної сторони, найбільш чітко застосовується даний принцип при нарахуванні трудової пенсії, коли кожна сторона угоди виплачує особі частину пенсії, яку він заробив на її території але з урахуванням загального стажу пенсійного страхування.

Впродовж 2003-2007 року відбуваються спроби розгляду різноманітних законопроектів про створення основних засад державної міграційної політики та створення державної міграційної служби але всі дані проекти були зняті з розгляду, було прийнято рішення, що створювати нові виконавчі органи у даній сфері є ще досить рано. Тому ж у законопроекті було розроблено створення служби з досить широкими повноваженнями, так званої нової структури, що мала б у своїх функціях інші виконавчі органи: прикордонної служби, міністерств внутрішніх та закордонних справ, праці, тощо, адже на думку вповноважених осіб все ще було недоцільно та досить фінансова витратно.

Отже, проаналізувавши міграційну політику впродовж її створення та формування можна стверджувати, що протягом першого десятиліття ХХІ століття міграційні процеси привернули до себе значну увагу в порівнянні з 90-ми роками минулого століття та стала більш помітною у політичному житті країни. Відбувається справжній український прорив в створенні міграційного законодавства, країна налагоджує міжнародні відносини та співробітництво з іншими країнами але в цей же час функції у сфері міграції залишаються досить незрозумілими та розосередженими, немає відповідного органу виконавчої влади у сфері міграції та не створена концепція державної

міграційної політики, щоб установлювала основні цілі та засоби досягнення – не ухвалена.

Загалом можна стверджувати, що міграційна політика України залишається, ще концептуально невизначеною, відсутні також її принципи, цілі, завдання та стандарти захисту прав людини.

Протягом 2009-2010 років здійснювалися кілька спроб затвердити черговий законопроект про концепцію державної міграційної політики але всі вони були відхилені. Постійні невдачі, що виникали під час спроб формування міграційних процесів були чинником про відсутність влади і нерозуміння проблеми та шляху її розв'язання. Головні завдання, які відпочатку були поставлені – протилежність до радянських практик, а натомість: повага до людини, свобода її пересування вже були виконані, в той же час її подальша мета, стратегії, місце міграційної політики залишалися невизначеними. Існуюча невизначеність та протистояння влади, що було у країні перешкоджало будь яким зрушенням не тільки у сфері міграційної політики а й загалом, що є доказом ситуація, яка була створення з Державною міграційною службою, коли уряд вимагав покласти повноваження та функції служби Міністерство внутрішніх справ, рішення було призупинено Президентом України, як неконституційне, до того ж воно не відповідала вимогам Раді національної безпеки і оборони – необхідно було створити самостійний орган виконавчої влади.

Лише у червні 2009 року приймається рішення про створення самостійного виконавчого органу влади – Державної міграційної служби України (була створена на базі департаменту у справах біженців Державного комітету у справах національностей та релігій і Державного департаменту у справах громадянства, міграції та реєстрації фізичних осіб, Міністерства внутрішніх справ), проте рішення не підтримано Президентом.

Загалом у травні 2011 року затверджується «Концепція державної міграційної політики» Указом Президента України, де визначаються вже напрями та принципи, стратегічні завдання і пріоритети діяльності

виконавчих органів у міграції, напрями вдосконалення законодавчого забезпечення. Втім згідно Конституції – міграційні процеси мають регулюватися тільки законами, затверджена концепція більше схожа на певний план дій та проведення заходів міністерств аніж документ стратегічного характеру. Загалом проаналізувавши дану концепцію можна стверджувати, що для неї необхідно було врахувати особливості та стан міграційної ситуації, тогочасний. Незрозумілими також у ньому залишалися цілі держави та засоби їх досягнення, зв'язок між іншими сферами діяльності з якими досить тісно пов'язана міграція теж був відсутній: демографія та соціально-економічне становище, скоріш за все концепція більше заплутувала ніж давала чітку схему вирішення проблеми, неоднозначними залишилися декілька питань.

У грудні 2010 року створюється Державна міграційна служба, яка бере на себе функції з питань громадянства, міграції та реєстрації фізичних осіб, що раніше були покладені на Міністерство внутрішніх справ, а також сферу захисту біженців, що раніше були у Державному комітеті у справах справах національностей та релігій, що ліквідується. Відповідно до «Положення про Державну міграційну службу України» основними завданнями, що покладаються на службу [18]:

наданні послуг у сферах громадянства, реєстрації місця проживання та документування фізичних осіб;

розгляді заяв та наданні статусу біженця, сприянні інтеграції біженців в українське суспільство;

оформлення та видача: іноземцям дозволів на імміграцію в Україну, посвідок на постійне та тимчасове проживання, запрошень для отримання української візи;

збирає та аналізує інформацію про наявність у країні біженців;

контролює дотримання законодавства у сфері міграції, моніторингу міграційної ситуації, здійсненні заходів щодо запобігання та протидії нелегальній міграції.

Загалом, на Міграційну службу покладено також і функції документування внутрішніми паспортами громадян України та реєстрації за місцем проживання, що не має до міграції жодного відношення. В той же час повноваження щодо регулювання трудової міграції – масовий та найбільш важливий потік міграції для України залишається за Міністерством соціальної політики, тому ціленаправленості виконавчих функцій, щоб мали забезпечити ефективність, щодо її регулювання фактично так і не відбулися.

У 2011 році ухвалено редакцію одного з базових законів міграційної сфери «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», де міститься визначення ключових понять міграції. Закон контролює питання про видачу іноземцям та особам без громадянства – посвідки на проживання в Україні, яке раніше регулювалося в основному підзаконними актами, також передбачає контроль за в'їздом та перебуванням у країні мігрантів. Також у законі міститься певний перелік для підстав про відмову щодо надання візи та в'їзд до України, однією з умов прибуття іноземця має бути його достатнє фінансове забезпечення (документально підтверджено). Максимальний термін перебування незаконних мігрантів, що підлягають примусовому видворенню у спеціальних становить згідно закону становить до 12 місяців, вони зобов'язані відшкодувати всі витрати пов'язані з їх видворенням, в подальшому їх забороняється в'їзд в Україну на термін до 3 років.

В тому ж році також редагується закон «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», де судячи з назви можна стверджувати, що додаються новий захист біженців та осіб, які його потребують. Захист надається у разі переслідувань на основі: громадянської, етнічної, релігійної, соціальної належності, політичних поглядів, а також законом передбачено, ще додатковий та тимчасовий захист. Тимчасовий захист може застосовуватися, якщо іноземці почнуть прибувати масово в Україну, що покинули місця свого постійного проживання внаслідок: громадянської війни, природних чи техногенних катастроф, зовнішньої

агресії, тощо. Додатковий захист визначається тільки при прийнятті рішення за клопотанням самого шукача притулку.

У жовтні 2012 року ухвалений закон «Про Єдиний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус», ним передбачається запровадження документів для виїзду за кордон з електронним носієм біометричної інформації, що є на сьогодні обов'язковим міжнародним стандартом. Даний створений закон сприяє більш чіткому обліку міграційних переміщень українців, що в подальшому покращить прийняття та обґрунтуванні політичних рішень у сфері міграції.

Улітку 2011 року затверджується розпорядженням Кабінету Міністрів «Про затвердження плану заходів щодо інтеграції мігрантів в українське суспільство на 2011-2015 роки», вперше за існування держави нормативно-правова база має документ, що стосується питань міграції. Даний план заходів був досить обмежений там містив у собі лише шість пунктів. Планом визначалося: розроблення рекомендацій для працівників Державної служби зайнятості з питань працевлаштування, підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації мігрантів українців, інформування осіб, що повернулися про наявну зайнятість, провадження підприємницької діяльності, соціального забезпечення та охорони здоров'я, надання їм психологічної допомоги, тощо.

Удосконалився також закон «Про зайнятість населення», вперше в законодавстві далось визначення трудової міграції саме, як переміщення особи, пов'язаного з перетинанням державного кордону або меж адміністративно-територіальної одиниці з метою виконання або пошуку роботи. В даному законі зазначено, що права громадян України, які працюють за кордоном, захищаються законодавством України та держави перебування, (якщо у державі перебування це передбачено міжнародним договором).

Основним напрямом регулювання трудової міграції є: захист прав та інтересів громадян України, працевлаштованих за кордоном та регулювання працевлаштування іноземців в Україні відповідно до потреб національного ринку праці, реалізація даних напрямів покладена на органи виконавчої влади у сфері зайнятості населення та трудової міграції, що є досить важливо.

У 2012 році набирає чинності Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», в якому зазначено зміни до двадцяти чотирьох законів, які були спричиненні змінами у законодавстві.

У 2012 році Міністерством соціальної політики України у співпраці з асоціаціями українців за кордоном було сформовано законопроект про регулювання трудової міграції про захист прав та інтересів трудових мігрантів, який був ухвалений лише в 2015 році Закон «Про зовнішню трудову міграцію» Верховною Радою України у першому його читанні але вже в більш меншому його змісті, що було необхідністю для набуття безвізового режиму. Закон пропонували відправити на повторне читання але це так і не сталося, він був наданий досить серйозній критиці, досить показовий і відсутність конкретних дій викликали сумніви у серйозному вирішенні врегулювання конкретних суспільно-правових відносинах лише підтверджували про формальне виконання вимог «Плану дій з лібералізації візового режиму». Варто стверджувати, що Україна вперше за її історію існування сигналізувала свої громадянам, що готова захищати їх інтереси та зацікавлена у співпраці та поверненні їх на Батьківщину. У Закон також включили ряд положень, що були висуненими асоціацією працівників-мігрантів: поширення закону на неформальне та формальне працевлаштування. Також згідно документу Україна має створювати умови для здійснення грошових переказів трудових мігрантів на їх Батьківщину: відкриття кореспондентських рахунків банків України в іноземних банках,

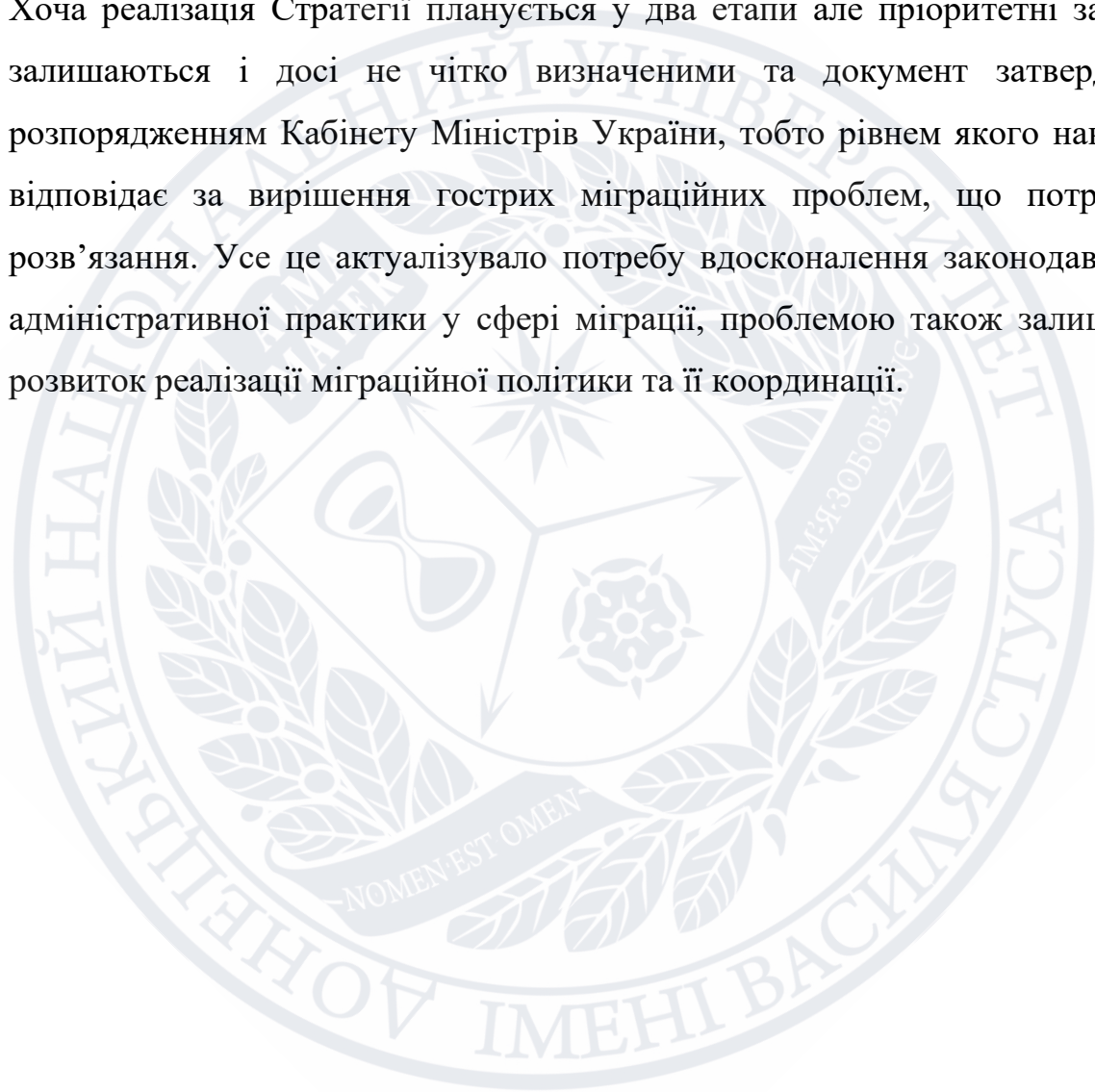
проведення консультацій з основними міжнародними платіжними системами для зменшення вартості переказів.

Отже, закон «Про зовнішню трудову міграцію» є досить важливим але він є лише одним із багатьох кроків, що мають бути на шляху врегулювання трудової міграції громадян за кордон та їх поверненням.

Щонайперше для покращення чинного законодавства міграційних процесів необхідно розроблення нових нормативно-правових актів для їх реалізації, та в процесі вже реалізації допрацьовувати чинне законодавство та ухвалювати нове, що буде відповідати ситуації у державі. Разом із тим не всі проблеми розв'язано до кінця і потребують, ще багато доопрацювань, узгоджень, важкої законодавчої роботи, які будуть регулювати також і сфери суспільних відноси, нормативно-правових актів, тощо.

У липні 2017 року в Україні ухвалили «Стратегію державної міграційної політики України на період до 2025 року», дана подія сталася через місяць після того як держава спромоглася отримала без візовий режим із Європейським Союзом, документ змінив концепцію 2011 року, які в свій час всі досить критикували. Сучасний підхід до формування та регулювання міграційних процесів був надзвичайно необхідним внаслідок російської агресії, масових переміщень в межах країни, посиленого міграційного тиску на Європу, тощо. Порівнюючи від попередніх концепцій дана стратегія досить відрізняється, так як вона була розроблена на вивчені міграційних політик різних країн Європейського Союзу та адаптована під українські реалії, є досить осмислена та з глибоким підходом, містить прогресивні елементи. Дана Стратегія є доволі велика у ній сформовано 13 цілей та знані завдання для їх досягнення, що в результаті текст схожий на перелік заходів різних відомістей (Державної міграційної служби, Державної прикордонної служби, Міністерства зовнішніх справ), які перешкоджають чіткості сформованої мети та завдань у міграційній сфері. Головним розробником документу є Державна міграційна служба, як зазначалося вище на неї покладено досить багато різноманітних функцій, які не так і пов'язані з

регулюванням міграційних процесів. Зокрема передбачаються такі завдання: зменшити бар'єри для свободи пересування населення, спростити оформлення документів для виїзду за кордон, заохочення повернення закордонних українців на Батьківщину, передбачено залучити висококваліфікованих фахівців, важливе місце віддається удосконалення обліку інформаційного та статистичного забезпечення міграційної політики. Хоча реалізація Стратегії планується у два етапи але пріоритетні завдання залишаються і досі не чітко визначеними та документ затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України, тобто рівнем якого навряд чи відповідає за вирішення гострих міграційних проблем, що потребують розв'язання. Усе це актуалізувало потребу вдосконалення законодавства та адміністративної практики у сфері міграції, проблемою також залишається розвиток реалізації міграційної політики та її координації.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

2.1. Характеристика показників внутрішньої та зовнішньої міграції населення України

Внутрішня міграція населення України характеризується зміною місця проживання, тобто переміщенням в інший населений пункт особи. Виділяють такі найбільш часті види міграції всередині країни: село-село, село-місто, місто-місто. Міграцію також розрізняють на сільське та міське населення, у межах сільської місцевості та міжміські міграції. Така міграція зумовлена переміщенням трудових ресурсів між областями та районами регіонів у таких випадках її ще поділяють: внутрішньообласні, міжобласні, внутрішньорайонні, міжрайонні. При внутрішній міграції чисельність населення в країні залишається не змінною, лише в регіонах змінюється кількість постійного та наявного.

Переважають у внутрішніх міграціях переміщення між селом і містом. Сільське населення скорочується за рахунок переміщення молоді в міста, в пошуках кращої освіти та долі, все це призводить до прискорення старіння та відмирання села в Україні. Під різними змінами у населенні України протягом встановлення держави і до теперішнього часу значно знизилась кількість поселень. Розглянемо кількість внутрішніх переміщень в Україні в таблиці 2.1. без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя. Розрахунки (оцінки) чисельності населення здійснено на основі наявних адміністративних даних щодо державної реєстрації народження і смерті та зміни реєстрації місця проживання.

Спостерігаємо, що в сучасних умовах міграційний приріст залишається не змінним, тобто протягом 2017-2020 років в Україні показник внутрішньої міграції залишається сталим але слід звернути увагу на те, що середня

чисельність наявного та постійного населення в державі має тенденцію зменшуватися кожного року майже на 200 тисяч осіб. Однак, ці дані стосуються лише переселень, що фіксуються офіційно, і не включають тимчасові переміщення, у тому числі вимушені.

Таблиця 2.1 – Внутрішня міграція в Україні

	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік
	млн.	млн.	млн.	млн.
Наявне населення	42,6	42,4	42,2	41,9
міське населення	29,5	29,4	29,3	29,1
сільське населення	13,1	13,0	12,9	12,8
Постійне населення	42,4	42,2	42,0	41,7
Чоловіки	19,6	19,5	19,5	19,3
Жінки	22,8	22,7	22,5	22,4
Міграційний приріст	0,2	0,2	0,2	0,2

Для зрозуміння які зміни у процесах міграції відбуваються в країні, що викликані низкою чинників пропонуємо провести кластерний аналіз регіонів України – 24 області. Кожна область України буде характеризуватися певним набором показників, що будуть відображати міграційну та демографічні системи, при цьому вибрані показники несуть однакоє смислове навантаження і мають однакову структуру обчислення. Для класифікації двадцяти чотирьох областей України охарактеризовується наявний та постійний стан населення було використано такі показники за 2020 рік:

- Наявна чисельність;
- Постійна чисельність;
- Кількість прибулих;
- Кількість вибулих;
- Кількість живонароджених;
- Кількість померлих;
- Природний приріст (кількість живонароджених мінус кількість померлих);
- Міграційний приріст (кількість прибулих мінус кількість вибулих).

Всі показники віддзеркалюють стан міграційних процесів по регіонах України за 2020 рік. Отриманий кластерний розподіл є лише умовним, так як доступна статистична інформація являється неповною. Вихідні дані для проведення наведені у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 – Вихідні дані при аналізі міграційних процесів в регіонах України

Регіони	Наявна чисельність	Постійна чисельність	Кількість прибулих	Кількість вибулих	Кількість живонароджених	Кількість померлих	Природний приріст	Міграційний приріст
Вінницька	1537269	1530184	14014	16414	11486	25379	-13893	-2400
Волинська	1029409	1026681	10710	10838	10448	14344	-3896	-128
Дніпропетровська	3159341	3156032	27448	28080	21309	55290	-33981	-632
Донецька	4116044	4103159	14293	19726	11036	37131	-26095	-5433
Житомирська	1201853	1202622	16125	16781	9151	21212	-12061	-656
Закарпатська	1251960	1249127	5468	5877	13503	16756	-3253	-409
Запорізька	1676958	1676169	13016	15037	10523	29388	-18865	-2021
Івано-Франківська	1364603	1361877	12587	12191	11793	19177	-7384	396
Київська	1784787	1779008	49252	24490	14205	31481	-17276	24762
Кіровоградська	926618	920203	10061	12466	6048	16624	-10576	-2405
Луганська	2128617	2124020	5605	9096	4013	15113	-11100	-3491
Львівська	2504917	2486547	25913	25049	21129	36327	-15198	864
Миколаївська	1114128	1113413	9481	10817	7633	17765	-10132	-1336
Одеська	2372669	2361609	28402	23271	20555	34809	-14254	5131
Полтавська	1379253	1371415	19038	18515	8629	24601	-15972	523
Рівненська	1150708	1149648	14462	15579	12164	15552	-3388	-1117
Сумська	1060850	1058658	12883	14709	6002	18971	-12969	-1826
Тернопільська	1034629	1031378	10850	11000	7846	15829	-7983	-150
Харківська	2646148	2630512	38711	35868	16729	44199	-27470	2843
Херсонська	1022310	1020878	8535	10334	7650	17057	-9407	-1799
Хмельницька	1249245	1246082	16222	16008	9694	20823	-11129	214
Черкаська	1185202	1181573	14884	15217	7223	20761	-13538	-333
Чернівецька	899099	896034	6199	6722	8093	12636	-4543	-523
Чернігівська	983998	975456	10336	11335	5925	19519	-13594	-999

**складено автором на основі джерела [29] без врахування Автономна Республіка Крим*

В проведеному дослідженні використаний метод, який передбачає послідовне групування об'єктів в більш крупні сегменти, таким чином менші

кластери постійно об'єднуються в більші. В якості методу визначення відстаней між кластерами обраний метод Варда – дозволяє отримати більше число кластерів невеликого розміру і виправданий при використанні масивів з невеликою кількістю спостережень (в даній роботі проаналізовано 24 області України). При підготовці до кластерного аналізу всі досліджувані показники були перетворені за допомогою процедури z-стандартизації, що дозволило привести шкали змінних до єдиного вигляду і уникнути впливу різномірності одиниць виміру на кінцевий результат. Значення змінних після цього мали середнє 0 і стандартне відхилення 1.

Загалом спостерігаємо з дендрограми Варда, що можна розділити на 4 кластери області України (рис. 2.1). Проведемо більш детальніше кластерний аналіз областей України за методом k-середніх на основі існуючих даних.

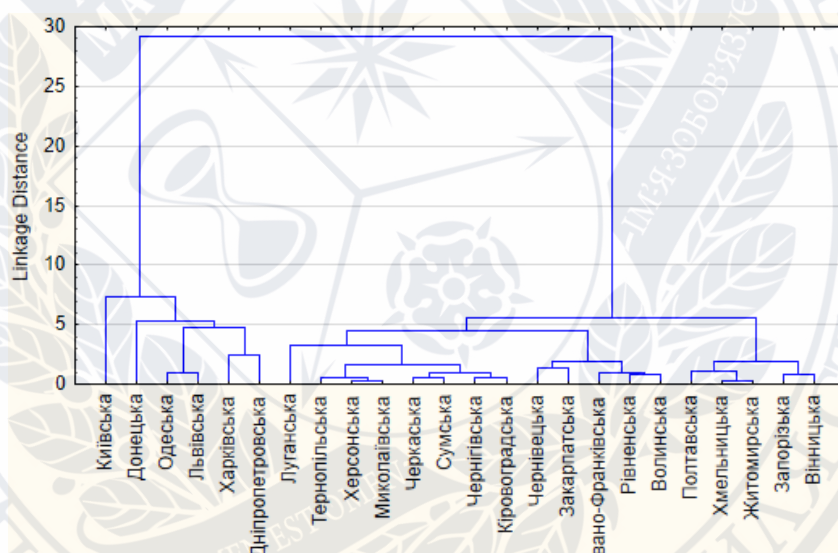

Рисунок 2.1 – Дендрограма за методом Варда

**складено автором на основі [Таблиці – 2.2]*

Спостерігаємо, представлені чотири кластери, які подано на рис. 2.2 із усереднених нормованих показників. В перший кластер увійшли 6 областей (25 %), у другий – 5 областей (20,8 %), в третій – 7 областей (29,2 %), четвертий включає в себе 6 досліджуваних областей (25 %).

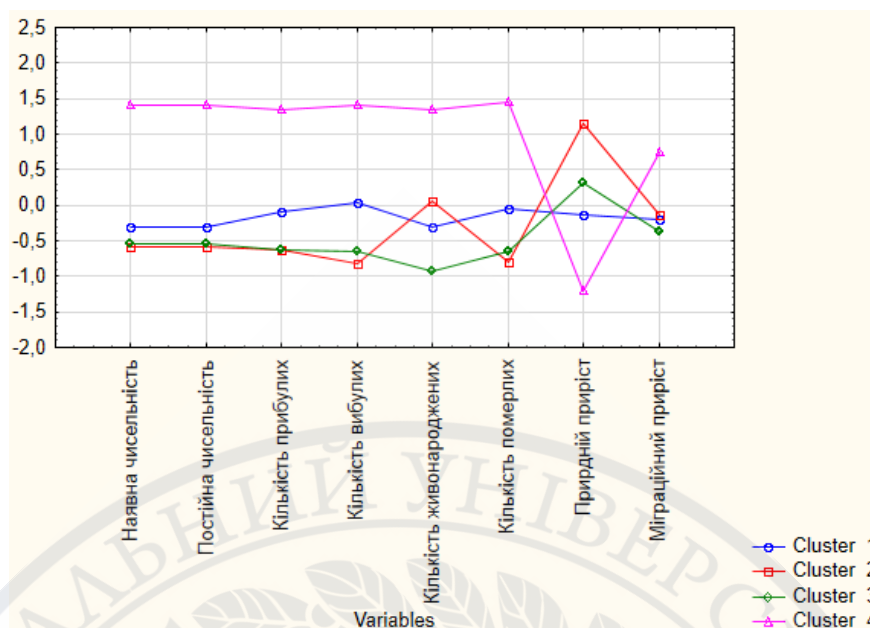

Рисунок 2.2 - Кластерний аналіз областей України за методом k-середніх

**складено автором на основі [Таблиці - 2.2] та [Рисунка - 2.1]*

На основі розрахунків охарактеризуємо отримані дані, та спершу зазначимо які саме області увійшли у відповідні групи:

I кластер – Вінницька, Житомирська, Запорізька, Полтавська, Хмельницька та Черкаська області.

II кластер – Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Рівненська, Чернігівська області.

III кластер – Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Чернігівська області.

IV кластер – Дніпропетровська, Донецька, Київська, Львівська, Одеська, Харківська області.

Регіони, що складають I кластер – можна охарактеризувати як найбільш стабільні та посередні, наявне та постійне населення, приріст механічних та природній є майже однаковими; кількість вибулих переважає над прибулими; новонародженість є меншою над померлими. Регіони, що складають II кластер – в порівнянні з I та III кластерами у них найбільше новонароджених, що в результаті природній приріст теж є одним з найбільших між 3 кластерами (якщо не враховувати IV кластер), але серед

всіх груп регіонів у них найнижча кількість вибулих. Регіони, що складають III кластер – найменша кількість живонароджених але при цьому природній приріст населення є другим у порівнянні з іншими групами областей. Регіони, що складають IV кластер – в порівнянні з іншими групами всі показники є досить високими та майже рівномірними між собою але природній приріст населення є найменшим серед усіх.

Загалом якщо характеризувати міграційні процеси, то найбільше прибулих та вибулих є у кластері IV – області (Дніпропетровська, Донецька, Київська, Львівська, Одеська, Харківська області), що входять до складу найбільш туристичних регіонів та одними з найбільших по кількості наявного та постійного населення, найменше прибулих та вибулих – у II кластері (Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Рівненська, Чернігівська області), найбільша частина областей що їх складають є західною Україною, але і населення там найменше у порівнянні з іншими кластерами та регіонами. Варто підкреслити, що розроблений поділ на кластери в певній мірі є умовним, так як доступна статистична інформація не є повною, але розроблений підхід дозволить в перспективі збільшити і доповнити перелік показників, на основі яких виконувалася кластеризація. Загалом головним чинником міграції є нерівність як між країнами так і між регіонами.

На сьогоднішній день одним з важливих внутрішнім фактором міграції населення також являється політичний фактор. За рахунок проведення Антитерористичної операції на сході України, на даний час – Операція об'єднаних сил зросла чисельність вимушених внутрішніх переміщених осіб (громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства,

порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру).

Відсутність реальних перспектив щодо припинення бойових дій та швидкого відновлення контролю держави над цими територіями сприяв збільшенню масштабів внутрішньої міграції населення протягом 2014-2018 років. Проаналізуємо їхній вплив вже протягом 2019 та 2021 років у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3 – Розподіл кількості внутрішньо переміщених осіб з окупованих територій по Україні станом на 04.01.2021 року

	станом на 02.01.2019 року	станом на 08.01.2020 року	станом на 04.01.2021 року	Динаміка зміни (протягом 2019-2020 років)	Динаміка зміни (протягом 2020-2021 років)
Кількість ВПО з тимчасово окупованих територій	1 512 435	1 433 454	1 459 170	-79 281	+25 716

**складено автором на основі [33]*

При аналізі внутрішніх переміщених осіб протягом останніх трьох років, можемо побачити, що їх кількість у 2020 році знизилася на понад 79 тисяч осіб але вже у наступному 2021 році їх кількість зросла на 25 тисяч, що є не надто значною але все ж вплив на внутрішню міграцію також присутній від даних осіб.

За даними Міністерства соціальної політики, що здійснює реєстрацію внутрішньо переміщених осіб із метою надання їм грошової допомоги для покриття витрат на проживання, чисельність переселенців з невідконтрольних урядові України територій становить близько 1,5 млн. осіб. Після 2017 року їхня чисельність в цілому стабілізувалася. Проте в 2020 році спостерігається певне збільшення кількості переміщених осіб. Станом на грудень 2019 року було зареєстровано близько 1,52 млн переселенців, у грудні 2020 року – 1,43 млн, а в липні 2021 року – 1,47 млн, тобто на 40 тис. більше, ніж у 2019 р. [33].

Все це пов'язано не з новими переселеннями а з пандемією, що виникла на початку 2019 року та збільшенням росту безробіття, особи, що

раніше не зверталися по допомогу вирішили зареєструватися з метою отримання державної допомоги.

Розглянимо за допомогою рисунка 2.3, де найбільше та найменше регіонально внутрішньо переміщених осіб за 2021 рік.

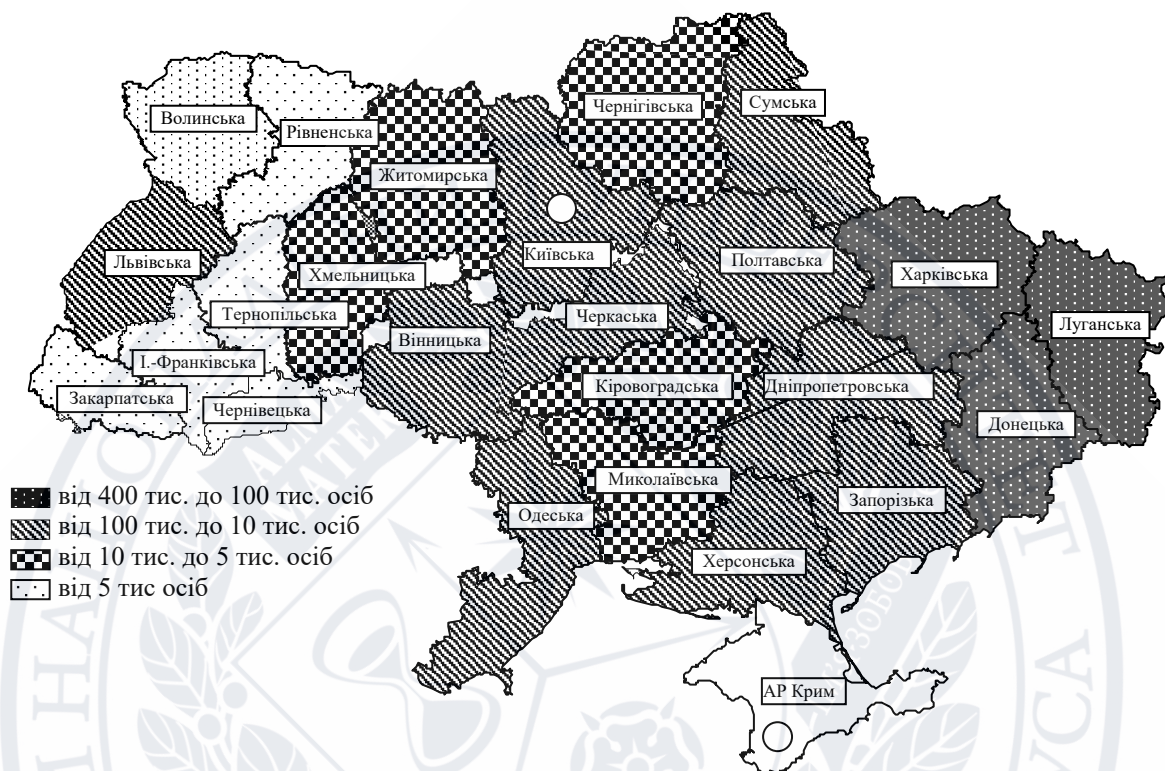

Рисунок 2.3 – Внутрішньо переміщені особи за областями у 2021 році.

**складено автором на основі джерела [33] без врахування Автономна Республіка Крим.*

Аналізуючи рис. 2.3, можна зробити висновки, що найбільше внутрішньо переміщених осіб перебуває на сході України, а найменше на заході, хоча у Львівській області даний показник є досить середнім, середнім та низькими показниками перебування осіб є центральні, північні, південні регіони країни.

Значна частина переселенців змушена покладатися на державну підтримку, яка є для них другим за обсягом після заробітної плати джерелом доходів. Найгострішою проблемою і досі осіб все ще залишається відсутність власного житла, лише 12 % мають його та понад 60 % змушені орендувати

житло (оплата значно погіршує їхнє фінансове становище), ще 15 % проживають у родичів чи знайомих [32].

За даними березня 2021 року зайнятість переміщених осіб значно зростає та становить 49 % (зайнятість всього населення України віком 15–70 років становить 56 %).

Згідно проведеного соціального опитування внутрішнього переміщених осіб Міжнародної організації праці у 2021 році, 24 % респондентів повідомили, що під час карантину змушені були піти в неоплачувані або частково оплачувані відпустки, з-поміж працюючих українців в цілому в неоплачувані відпустки було відправлено 17 % [32].

Незважаючи на всі існуючі труднощі 55 % респондентів вважають себе інтегрованими в місцеву громаду, 34 % – інтегрованими частково, 39 % заявили, що не мають наміру повертатися до місць попереднього проживання на непідконтрольній Уряду території навіть у разі закінчення конфлікту. Варто зауважити, що в червні 2019 року таких респондентів було, ще 34 %.

В умовах пандемії вразливість переміщених осіб значно посилюється, великою мірою це є наслідком соціально-демографічних характеристик цієї групи населення. За даними моніторингу, майже третину домогосподарств з дітьми очолюють жінки, до складу 14% домогосподарств ВПО входять люди з інвалідністю, 22% домогосподарств складаються лише з осіб, що старші за 60 років.[32].

На даний час популярним є працевлаштування за кордоном, що в наслідок виїжджають молоді люди з досить високим рівнем освіти, науковці, висококваліфіковані працівники, в результаті у державі відбувається процес старіння нації, різке зменшення народжуваності, збільшення смертності і відсутність природного приросту – все це призводить до демографічної кризи.

Зовнішньою причиною трудових міграцій громадян України за кордон виступає привабливість ринку праці західних країн, з його високим рівнем заробітної праці та постійним зростанням попиту на працю іноземців.

Україна на сьогоднішній день є одним з найбільших донорів робочої сили в країнах Європи. Трудові міграції є найпоширенішим видом у всьому світі, вони формуються під впливом багатьох факторів, розрізняються за складом та масштабом, характеризуються тим, що населення прагне заробляти більше або отримати кращі можливості для реалізації свого потенціалу. Загалом рух спрямований до країн де є вищий рівень життя, невелика кількість трудових мігрантів, які вже мають роботу закордоном не повертаються на батьківщину. Міграція приводить до перерозподілу трудових ресурсів між територіями та галузями народного господарства.

Внутрішніми причинами міграції українців виступає також низка чинників, найголовніші:

- економічні — низька заробітна плата, рівень безробіття, економічна нестабільність, обтяжлива система оподаткування, дисбаланс на ринку праці;
- соціальні — низька якість освіти, погані умови праці, недоступна система охорони здоров'я, відсутність можливостей для професійної самореалізації;
- політичні — політична нестабільність та корумпованість владних структур, також затяжний збройний конфлікт на сході України.

У таблиці 2.4 показаний міграційний рух населення України за останні роки, без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях. Для аналізу зовнішнього міграційного руху населення виконано розрахунки: сальдо міграції та результативність міграції населення.

Сальдо міграції (чиста міграція, міграційний приріст) – різниця між числом осіб, які прибули в країну і вибули з неї за певний період часу:

$$CM = MP - MB \quad (2.1)$$

CM – сальдо міграції;

MP – масштаби прибуття;

MB – масштаби вибуття.

Результативність міграції – відношення числа осіб, що вибули з певної території, до числа осіб, що прибули (демонструє скільки вибулих осіб припадає на одного прибулого) Вагома характеристика міграції, що свідчить про ступінь закріплення мігрантів в країні (чим вища результативність міграції, тим вища частка мігрантів, що не адаптувалися до нових умов проживання та зайнятості).

$$PM = \frac{MB}{MP} \quad (2.2)$$

PM – результативність міграції;

MP – масштаби прибуття;

MB – масштаби вибуття.

Числові характеристики міграції використовуються як в абсолютному, так і у відносному виразі у розрахунку на 1000 осіб відповідної території чи соціально-демографічної групи населення.

Таблиця 2.4 – Міграційний рух населення 2016-2020 рр.

Рік	Кількість прибулих	Кількість вибулих	Міграційний приріст населення	Результативність міграції населення
2016	256 808	246 188	+10 620	1,043
2017	442 287	430 290	+11 997	1,027
2018	629 276	610 687	+18 589	1,030
2019	576 032	554 520	+21 512	1,038
2020	435 280	425 964	+9 316	1,021

*складено автором на основі [29]

Спостерігаємо, що протягом останніх чотирьох років кількість прибулих та вибулих мігрантів зростає на 200 тисяч осіб але загалом відбувається приріст населення більше ніж 10 тисяч осіб але вже у 2020 році у зв'язку з карантинними обмеженнями кількість прибулих значно знижується на більш ніж 140 тисяч та кількість вибулих на 128 тисяч осіб.

Один із показників кількісного дослідження динаміки міграції населення є *валова міграція* (сукупна міграція) – сумарне число осіб, які прибули в країну і вибули з неї за певний період часу:

$$BM = MP + MB \quad (2.3)$$

BM – валова міграція;

МП – масштаби прибуття;

МВ – масштаби вибуття.

Проаналізуємо динаміку валової міграції України на рис. 2.4.

Рисунок 2.4 – Валова міграція населення України за 2016-2020 роки

**складено автором на основі [таблиці 2.4]*

Спостерігаємо з рис. 2.4 (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях), що протягом 2016-2018 року валова міграція значно зростає майже на 400 тисяч осіб, щорічно але вже у 2019-2020 роках вона починає знижуватися, що також свідчить про карантинні обмеження, що були здійснені урядом України під час COVID-19 для збереження найціннішого – життя людей.

Варто зазначити, що найвагомішим чинником, що спонукає до міграції українського населення є рівень заробітної плати. Наступним чинником є рівень безробіття у 2016 році на 1 вакантне місце претендувало 9 осіб, у 2017 році – 6 осіб, у 2018 році – 8 осіб, у 2019 році – 6 осіб але вже у листопаді даного року три особи та у 2020 році – даний показник знову збільшився на робоче місце претендує 6 осіб. Це свідчить про диспропорцію попиту і пропозиції робочої сили на українському ринку праці.

Згідно з дослідженнями Міжнародної організації з міграції (МОМ) кожен другий молодий українець віком від 20 до 35 років виявляє бажання емігрувати з України. Проаналізуємо кількість прибулих та вибулих

громадян України протягом останніх двох років за країнами світу у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5 – Кількість міждержавних мігрантів за країнами в'їзду та виїзду у 2019-2020 рр.

	2019 рік			2020 рік		
	Кількість прибулих, осіб	Кількість вибулих, осіб	Міграційний приріст, осіб	Кількість прибулих, осіб	Кількість вибулих, осіб	Міграційний приріст, осіб
Країни Європи	11 822	10 863	959	8 429	6 276	2 153
Країни Америки	1 580	4 957	-3 377	1 006	1 508	-502
Країни Азії	24 091	8 069	16 022	12 421	8 442	3 979
Країни Африки	7 466	2 861	4 605	4 473	2 873	1 600
Країни Австралії та Океанії	52	39	13	32	22	10

**складено автором на основі джерела [29]*

Якщо переглядати, дані загалом протягом 2019 та 2020 років за країнами, то спостерігаємо, що найбільше популярними серед українців є саме країни Азії та Європи серед прибулих та вибулих, проте варто зазначити також і значне зменшення міграційного приросту.

За даним Державної служби статистики України серед країн, до яких найчастіше емігрують українці відносять: Російську Федерацію, Польщу, Італія, Чеська республіка.

Еміграція завдає шкоди, оскільки національна економіка втрачає наймобільнішу і, як правило, найкращу частину трудових ресурсів в результаті відбувається старіння структури трудових ресурсів. Згідно з деякими припущеннями, українська економіка втратила приблизно 8% свого потенціалу.

На сьогоднішній день трудові мігранти є важливим фактором, який впливає на конкурентоспроможність економіки.

2.2 Аналіз впливу міграційних потоків на соціально-економічні процеси в країні

У сучасному світі передбачуваний зв'язок міграції з такими аспектами: демографічна ситуація в країні; вплив на стан здоров'я і смертність

населення; зміни у віковому складі відтворення населення; вплив на економіку країни; вплив на ринок праці, тощо. Науковці наголошують на різнобічних ефектах: позитивних (надходження заробленого трудовими мігрантами; пом'якшення проблеми постаріння в разі міграції сімей або їх возз'єднання після укорінення покоління дітей); негативних (погіршення демографічної ситуації в країні-донорі; збіднення інтелектуального середовища через відтік кваліфікованого населення і дефіцитом професіоналів, тощо).

Проаналізуємо природний та міграційний чинник в Україні протягом 2016-2020 років у таблиці 2.6, без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Таблиця 2.6 – Природний та міграційний приріст (скорочення) чисельності України за 2016-2020 роки

Роки	Природний приріст населення	Міграційний приріст населення
2016	-186 600	+ 10 620
2017	-210 100	+ 11 997
2018	-251 800	+ 18 589
2019	-272 300	+21 512
2020	-323 400	+9 316

За абсолютною величиною природний приріст має перевищувати міграційний приріст, тобто природний чинник завжди є вагомішим за міграційний. При проведенні аналізу природнього та міграційного приросту населення України слід враховувати проблеми з обліком мігрантів, їх точна кількість невідома, проте згідно обліку вони рахуються у чисельності населення країни. Російська агресія у 2014 році, введення безвізового режиму з країнами ЄС, всесвітня пандемія призвели до значного переміщення населення, яке оцінюється у декілька мільйонів осіб. Наразі невідомо, скільки громадян України зараз постійно проживають за кордоном. Можна зазначити, що вплив міграційного чинника на демографічну ситуацію в країні значно збільшився у період COVID-19.

За даними Державної служби статистики спостерігається протягом останніх п'яти років зменшення на 20 тисяч осіб щороку новонароджених (так у 2016 – 397 тисяч, 2017 – 364 тисячі, 2018 – 335,9 тисяч, 2019 – 308,8 тисяч, 2020 – 293,4 тисячі осіб) без території АР Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях, а число народжених дітей однією жінкою протягом життя досяг лише 1,2 дитини. Найактивнішими щодо дітонародження є жінки віком від 20 до 29 років – на них припадає дві третини всіх народжень. Жінки цього ж віку є доволі активними й у міграційних процесах. В Україні підвищується середній вік матері при народженні дитини: у 2001 році він становив 25,2 років, в 2017 році – 27,7 років, а вже у 2020 році – 26,2 роки. Міграційні процеси посилюватимуть тенденцію старіння материнства в Україні.

Протягом 2014–2020 роках абсолютна кількість смертей в Україні поступово зменшується. Це відбувається через зменшення загальної чисельності населення, яке реєструється органами державної статистики та свідчити про зменшення чисельності населення за рахунок необлікованої міграції.

Зв'язок між міграцією та здоров'ям населення є складним і неоднозначним, оскільки мігранти представляють групу осіб, доволі різноманітну за своїми соціально-демографічними характеристиками залежно від форми й типу міграційних переміщень. Відомо, що міграція являє собою соціальний процес відбору осіб із кращими (порівняно з іншими) характеристиками стану здоров'я, тобто здоровіших. Це зумовлено, насамперед, помітно молодшим віковим складом мігрантів, аніж в середньому у країні вибуття, а також з очевидним фактом, що особи, які мають порушення стану здоров'я, меншою мірою схильні до міграції. З України виїжджають люди з високим рівнем освіти, який позитивно корелює з кращим здоров'ям. З іншого боку, міграція – це процес, який пов'язаний зі стресом та багатьма ризиками, що посилює вразливість мігранта до хвороб та

підвищує ймовірність ризикованої поведінки, яка негативно впливає на здоров'я [34].

Україна належить до тридцятки країн світу з найстарішим населенням, посідаючи 29 місце. Попри високий у цілому рівень старіння населення в Україні за таким показником як частка тих, хто перетнув відмітку 65 років, наша країна дотепер має порівняно невисоку частку довголітніх осіб, тому держава і характеризується невисокою тривалістю життя і невисоким рівнем дожиття до вікового «віку довголіття» – 80 років.

Через природне та міграційне скорочення чисельності молодих людей українське суспільство суттєво втрачає свій потенціал розвитку. Зростання у структурі населення частки людей старших віків обумовлює збільшення попиту на відповідні види підтримки, надання послуг людям похилого віку, пенсійне забезпечення, медичні послуги. Відбувається зміщення соціальних видатків у бік пасивної підтримки людей старших вікових груп та відповідна переорієнтація соціальної політики. За оцінками, здійсненими на основі національних рахунків соціального захисту, загальні видатки, які спрямовуються на підтримку осіб похилого віку в Україні вже зараз складають близько 70 % загальних видатків на соціальний захист населення, а виходячи із наявних демографічних тенденцій ці видатки зростатимуть і надалі, створюючи значний тиск на суспільство.

Загалом спостерігаємо значний вплив міграційних процесів саме у демографічній ситуації, це призводить до старіння нації, збільшення показників смертності та посилення тиску на молоде покоління, адже саме висококваліфікована молодь прагне іммігрувати з країни у пошуках кращого життя. Також можна спостерігати з даних наслідків вплив і на ринок праці, таким чином не залишається кваліфікованих людей та робочої сили, все це призводить до збільшення рівня заробітної плати працівникам та звідси збільшення собівартості виготовленої продукції, наданих послуг. Таким чином міграційні процеси впливають майже на всі чинники життя в країні.

Сучасна ситуація, яка виникла, ще у 2014 році в Україні є нашими сучасними реаліями та вже стала буденністю для більшості але її наслідки, ще тривають і досі та будуть, ще довгий час страшним відлунням кілька десятків років у багатьох громадян. Агресія сусідньої держави, в результаті анексія Кримського півострова та військово вторгнення на частину південно-східних регіонів незалежної України змусила український народ переживати досить складний час та ряд серйозних економічних та соціальних проблем на фоні даних подій, як причина, що переросли в соціально-політичну ситуацію надзвичайного характеру.

Під терміном «міграція» зазвичай люди розуміють саме, як процес, тобто перетин державного кордону або/і територіальних одиниць, інших країн, що зазвичай призводять до тимчасової або постійної зміни місця проживання людини. Після зміни проживання людини завжди відбувається один з ключових факторів, що прямо пов'язаний з подальшим перебігом міграції особи – її адаптаційний період. Соціальна адаптація – це пристосування людини до зміни її умов перебування.

У результаті конфлікту, що виник в Україні та загрозливих обставин значна частина громадян (внутрішньо переміщені особи) були змушені покинути своє постійне місце проживання здійснивши внутрішню міграцію.

Існують певні стандарти до соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб затвердження, ще у 1998 році Комісією Організації Об'єднаних Націй з прав людини, вони є цілком покладеними на державну владу. Основний обов'язок влади при виконання даних умов є надання та застосування засобів, що дають змогу внутрішньо переміщеним особам добровільно та з безпечними умовами повернутися у місце свого проживання або ж переселитися в будь-яку іншу частину країни. Виконавчі органи влади мають створювати та полегшувати реінтеграцію осіб, що здійснили переселення, на них також і обов'язок для прийняття довгострокових рішень та концепцій. Соціальна адаптація вважається завершеною тільки тоді, коли особи, що є переміщеними більше не потребують допомоги та захисту

пов'язаного з їх переміщенням і можуть використовувати свої звичайні права без дискримінації з їх переміщенням. Дані рішення та обов'язки мають прийматися та тривати не залежно від стадії конфлікту.

Загалом переміщенні особи стикаються з кількома основними довгостроковими проблемами. Першою із них є усвідомлення свого соціального стану, так особа, що у своєму регіоні або місці проживання була шанованою, посідала значну посаду в суспільстві, дуже знижується своя самооцінка, в результаті психологічні переживання: відчуття втрати друзів, статусу, дому, професії, майна; відчуття бути знехтуваними нової моделі поведінки в регіонах; відчуття відкидання несприйняття суспільства; відчуття тривоги; невизначеність самоіндефікації. Проте варто зауважити, що є і такі особи, що не відчують депресію та тривогу і успішно адаптуються до місцевих умов від перших днів перебування. На успішність адаптації значно впливає психологічний стан і настрій людини.

Відтак внутрішня міграція впливає також і на соціальну адаптацію особи на її нове середовище, що в результаті впливає на саме її життя, роботу та навколишнє середовище.

Під час виникнення трудової міграції з'явився новий термін який ввійшов в науковий вжиток лише у нашому столітті – «соціальне сиротство». Відтак при живих батьках багато українських дітей стають сиротами, вони залишаються без опіки так, як їхні батьки покидають батьківщину у пошуках кращої долі та для їхнього забезпечення. Загалом українське суспільство має досить широкий ряд проблем, які починають формуватися в особах з їхнього самого народження, нестабільна соціально-економічна ситуація: розлучення батьків, відсутність постійного житла, безробіття одного або двох батьків, неповна або багатодітна сім'я, нездорова атмосфера, конфлікти, як результат більше поширюється як біологічне так і соціальне сирітство. Світогляд людини починається від її сім'ї: норми поведінки, смаки, орієнтири, пріоритети, трудові навички, що в результаті сформують її як особистість.

Протягом тридцяти років незалежності України, держава протягом даних років постійно зіштовхується із проблемою соціального сиротства, неповнолітні українці вимушено стають «сиротами» при живих батьках. За статистикою протягом 2000-2019 року кількість дітей, що зростають в інтернатах є незмінними – більше 100 тисяч осіб. На початку 2000-х років батьків не мали лише 40% дітей, на разі даний показник – 8%. Аналізуючи дані показники, можемо стверджувати, що кількість сиріт скоротилася на 5 разів але загальна ситуація в країні є незмінною. Більшість дітей мають батьків, які на жаль змушені їх залишати. Більшість причин чому особи не займаються їх вихованням: алкоголізм, асоціальний спосіб життя, матеріальні проблеми, відсутність бажання працювати всі дані тенденції тільки збільшуються. Державі необхідно покращувати свій виховний потенціал, популяризувати та розвивати інтереси сім'ї, дітей, молоді. Сьогоденний інформаційний час є великий простір для пропагандування культурних цінностей, через вплив на сім'ї як початковий інститут виховання країна зможе покращити свій основний потенціал – людський капітал.

Відтак можна стверджувати, що міграційні процеси впливають прямо на всі процеси, що відбуваються в країні: народжуваність, сиротство, виховання дітей та молоді, смертність населення, ринок праці, адаптаційні процеси, здоров'я громадян, довголіття людей, тощо.

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ МІГРАЦІЙНИМИ ПОТОКАМИ В УКРАЇНІ

3.1. Вивчення та вплив закордонних моделей врегулювання міграційних процесів

В Україні міграційні процеси є об'єктом регулювання держави, яке здійснюється за допомогою міграційної політики, яка в свою чергу спрямована на захист національних інтересів держави в сфері міграції та забезпечення сталого розвитку.

В кожній країні світу застосовуються різні моделі регулювання міграційних процесів, всі вони залежать від різноманітних факторів: розташування, чисельності та складу населення, розвитку держави, тощо. Враховуючи різноманітні особливості країн міграційна політика відрізняється у кожній державі, хоча є і спільні риси в країнах донорах та реципієнтах. Зважаючи на особливості країни міграційна політика повинна будуватися на достовірних та точних статистичних даних, детальному та всебічному аналізі міграційної ситуації та наукових досліджень. Міграція на даний час є досить актуальною темою та є особливим об'єктом регулювання.

Існує певна риса у розвинутих країнах в регулюванні міграційних процесів, зокрема вони здійснюються за допомогою адміністративно-правових процесів та інших інструментів, які існують в тій чи іншій країні, що спрямовані на покращення міграційних процесів. Наявність певних видів засобів таких, як: заборони; введення певних квот; статус іноземця; візовий режим; контроль міграційної процедури; вимоги до осіб, що перетинають кордон; співвідношення між іноземними та вітчизняними працівниками; заборони іноземцям на певні види діяльності – все це спрямоване на контроль міграції в країнах. Ефективні інструменти економічного та фінансового регулювання міграції, що призначені створювати сприятливий клімат, на даний час ще не в повній мірі використовуються в країнах, що

стикаються із можливою загрозою відтоку працездатного населення і посиленням процесів депопуляції. Суть фінансового регулювання міграційних процесів розпросторюється у впливі держави на соціальні та економічних показниках, варто зазначити, що дане регулювання має опосередкований вплив на міграційні процеси через соціальні стереотипи і зростання добробуту населення в країні.

Більш детально вивчимо вплив закордонних моделей регулювання міграційних процесів у країнах Європейського союзу, адже воно суттєво відрізняється.

Міграційна політика Європейського Союзу передбачає собою досить гнучку систему заходів, що повинні забезпечити соціально-економічний розвиток ринку країн та сприяти посиленню партнерства між країнами – учасниками міграційного процесу та реалізувати спільно поставлені цілі.

Основними напрямками міграційної політики Європейського Союзу є :

- заохочення трудової міграції;
- політика інтеграції мігрантів у країні призначення;
- боротьба з нелегальною міграцією та торгівлею людьми;
- спільні правові норми реалізації візової політики та політики надання притулку;

- співпраця з третіми країнами у сфері контролю над обсягами міграції;
- спільний контроль обсягів міграції усіма країнами-членами ЄС.

Для прикладу розглянемо міграційну політику Польщі, країни з якою Україна межує. Польща є суверенна держава, що входить до складу Європейського Союзу. Державна міграційна політика Польщі заснована на знаннях система управління міграцією, що в свою чергу гарантує безпеку і громадський порядок, сприяє економічному розвитку та соціальній згуртованості. Відповідно до політики розроблений документ «Стратегія відповідального розвитку до 2020 року (з перспективою до 2030 року)», що допоможе в досягненні поставленої мети і представлення польської моделі активної міграційної політики передбачені у державному програмному

документі. Країна зобов'язана дотримуватися спільних правових норм але вона водночас чітко фіксується забезпечення регуляторної функції держави і її уповноважених інституцій у своїй міграційній політиці, що так намагається неухильно обстоювати національні інтереси і нівелювати міграційні ризики для національної безпеки. Дана політика націлена на зменшення негативного впливу перебування поляків за кордоном та забезпечені постійному відтоку висококваліфікованих кадрів з свого ринку праці, відповідно до цього поставлені завдання, у сферах житлової, сімейної, освітніх політик, що стимулюють громадян країни до повернення в неї із своїм знанням та вже набутим досвідом роботи. Також демографічний фактор є досить вагомим при формуванні сучасної міграційної політики, що полягає у створенні умов для забезпечення прибуття до країни мігрантів з високою або рідкісною кваліфікацією, для заповнення і зменшення дефіциту людського капіталу в секторах з високим попитом на кваліфікацію [36]. Варто звернути увагу на даний факт адже Україна є одним з найбільших постачальників робочої сили в дану країну, що в результаті вже на даний момент створюються кадрові проблеми для вітчизняної економіки країни. У загальних питаннях таких як: управління і регулювання міграційних процесів притулок біженцям, боротьба з нелегальною міграцією та правопорушеннями в даному сегменті міграційної політики Польща керується правовими нормами Європейського Союзу, забезпечуючи активну участь у роботі, щоб досягти максимально повної узгодженості між польськими пріоритетами і напрямками розвитку міграційної політики союзу.

Розглянемо також і міграційну політику Німеччини, що є однією з країн економічного розвитку та, де найбільш поширені міграційні процеси, можливість працевлаштуватися з високою оплачуваною працею та іншими факторами. Тому і вивчення особливостей міграційної політики даної країни є також дуже важливим для удосконалення власної міграційної політики та формування власної стратегії регулювання міграційних процесів.

Основні положення законів про міграцію в Німеччині встановлюють[35]:

два види на проживання: тимчасовий і безстроковий;

можливість для іноземців, після завершення навчання в німецьких вузах здійснювати пошук роботи в країні;

можливість для осіб із високою кваліфікацією відразу отримати безстроковий вид на проживання;

удосконалення права на перебування в країні жертв недержавного переслідування і переслідування за ознакою статі;

обов'язок для нових іммігрантів не з країн Європейського Союзу відвідувати мовні та інтеграційні курси.

Дана країна також являється лідером по кількості двосторонніх угод з країнами про трудову міграцію (сюди також входять і угоди про сезонних працівників та прикордонних, стажування працівників, тощо). Відповідно до закону в Німеччині «Про імміграцію» було сформовано вперше чітко питання про міграцію іноземців, що займаються самостійною трудовою діяльністю. Іноземець може отримати дозвіл на продовження самостійної трудової діяльності на території країни тільки за певних умов:

1. фінансування для самостійної діяльності іноземця повинно забезпечуватися за власний рахунок або/за згодою на надання кредиту;
2. забезпечення вищих економічних інтересів або особливої регіональної потреби Німеччини;
3. очікування від діяльності позитивного впливу на економіку [28].

Впровадження «Грін карт» (зеленої карти), що мала за мету залучити високо кваліфікованих фахівців у різноманітних сферах стало одним з важливих етапів розвитку міграційної політики. Розвиток інформаційних технологій досить стрімкий, що в свою чергу спричинює особливий вплив на міграційні процеси в кожній країні світу. Метою державної влади Німеччини стало підвищення керованості різних міграційних потоків. Завдання міграційного управління включають в себе [35]:

1. посилення боротьби з будь-якими видами порушення міграційного законодавства (незаконний перетин кордонів, працевлаштування без дозволу уряду або укладання фіктивних шлюбів);

2. зниження витрат від імміграції шляхом підвищення вимог до кваліфікації та матеріальної забезпеченості мігрантів, а також скорочення соціальних виплат іммігрантам, щоб знизити привабливість в'їзду та перебування для потенційних мігрантів;

3. запобігання соціальної дезінтеграції й зміцнення громадянської складової ідентичності в середовищі іммігрантів та осіб іноземного походження за рахунок підвищення вимог до знання мови, історії та політичного устрою Німеччини.

Найважливішими легальними можливостями для тимчасової або постійної імміграції до Німеччини є такі [30]:

- право на притулок для тих, хто піддається політичним переслідуванням, та їх найближчим родичам, а також існуючі правила щодо прийому контингенту біженців і тимчасовий допуск жертв із районів ведення військових дій і вимушених переселенців;

- право на в'їзд для подружжя-громадян іншої держави та неповнолітніх дітей (до 16 років);

- право на в'їзд (відповідно на повернення в будь-який час) для громадян Німеччини, які проживають в інших країнах;

- право вільного пересування та повсюдного проживання для громадян інших держав-членів Європейського Союзу та Європейського економічного простору тощо.

Загальною особливістю німецької міграційної політики те, що новий закон про імміграцію не перешкоджає вільному в'їзду мігрантів але саме він передбачає перевірку особи, щодо загрози національній безпеці країни перебування. Варто зауважити, що дана політика весь час змінюється та удосконалюється — це пояснюється швидким розвитком інноваційних технологій, зміцненням зв'язків з іншими країнами і різних соціальних,

політичних, культурних, економічних та інших сферах. Існує низка пріоритетів, що країна прогне здійснити: прибуття висококваліфікованих кадрів, гідні умови їх адаптації, підтримка біженців та осіб, що зазнають різноманітних переслідувань, створення стипендіальних програм для студентів-іноземців для зрощування висококваліфікованих кадрів для їх подальшої праці в країні, тощо.

Найбільша частка міграцій відбувається з метою працевлаштування та підняття свого соціального статусу. На сучасному етапі в кожній країні постає нагальне питання підвищити рівень керованості міграційних процесів удосконаливши існуючу модель або створити якісно нову.

Міграційна політика країн передбачає цілий спектр різноманітних заходів: демографічні обмеження, регулювання ринкових потреб, соціальних очікувань, охорона здоров'я, торгівельні зобов'язання, забезпечення безпеки, загальний розвиток країни, підвищення освітнього рівня тощо. Майбутній вибір механізмів активної міграційної політики має бути приведено у відповідність до здібностей, освіти та кваліфікації потенційних мігрантів. Крім того, уряди країн повинні створити необхідні умови для самих мігрантів. Навіть якщо прогнози передбачають кількісний і якісний дефіцит робочої сили, урядам будуть потрібні набагато сильніші докази, щоб переконати суспільство в необхідності залучення іноземної робочої сили. Це означає, що в той час як прогнози можуть слугувати основою для політики планування в галузі освіти, ринку праці, соціального забезпечення та соціальних реформ, цілком імовірно, що міграційна політика буде залишатися лише на стадії короткострокових заходів. У цьому контексті розробка середньострокової та довгострокової політики в галузі трудової міграції створить можливості вирішення демографічних та економічних проблем країн.

Країни, що першими вступили до ЄС, зіткнулися з проблемами нерегульованих міграційних потоків, торгівлі людьми, нелегальної міграції, експлуатації робочої сили, дискримінації тощо. Так, у рамках політики

боротьби з нелегальною міграцією уряд Португалії проводить масову легалізацію мігрантів, щоб частково вирішити проблему з нелегальним працевлаштуванням. Однак наявність незалежного ринку робочої сили в рамках ЄС змушують країни, що потерпають від напливу, наприклад легалізованих в Італії чи Іспанії мігрантів, частково закривати свої ринки праці.

Міграційна політика в рамках Європейського Союзу має такі особливості:

1) Існують країни-донори робочої сили: Нідерланди, Німеччина, Португалія, Франція, Італія, Іспанія – їх міграційне законодавство насамперед визначає засади захисту прав та інтересів мігрантів закордоном, заходи з регулювання від'їзду робочої сили, доступ до ринків праці тощо.

2) Інші країни-реципієнти: Австрія, Бельгія, Данія, Люксембург, Латвія, Ірландія, Швеція, Фінляндія – міграційне законодавство цих країн містить положення щодо регулювання приїзду мігрантів, їх перебування в країні, створення сприятливого адаптаційного клімату, розвиток інтеграційної політики тощо.

До недавнього часу мета багатьох країн полягала в тому, щоб залучити висококваліфікованих мігрантів, забезпечуючи їм такі стимули і пільги, як постійне місце проживання та воз'єднання родин. Низькокваліфіковані мігранти є тією категорією населення, що користується найменшими пільгами. Під час економічної кризи багато країн призначення намагалися зменшити потік трудових мігрантів, часто в результаті громадського тиску або ж корегуючи кількісні межі міграції, обмежуючи можливості зміни статусу мігрантів чи поновлення дозволів, застосовуючи додаткові умови до неконтрольованих потоків трудових мігрантів, реалізуючи програми повернення мігрантів.

Сучасний стан країн Європи та світу загалом спричинений всесвітньою пандемією COVID-19 сколихнув всі існуючі сфери управління країнами, що в результаті і вплинуло на міграційні політики країн світу. Для

приборкування епідемії було введено глобальний карантин: більшість країн світу тимчасово закрили власні кордони та обмежили в'їзд іноземців.

Загалом до прикладу у Федеральній Республіці Німеччині, вперше почали вводиться обмеження в середині лютого (перші випадки зараження відбулися в кінці січня). Німецький уряд розпочав так звану карантинну політику, де передбачалося [27]:

- заборону на проведення масових засобів;
- закриття навчальних закладів усіх рівнів;
- обмеження зібрань (конкретна кількість людей на п'ятій кількості землі);
- заборона зібрання більше двох людей на вулиці (виключення члени однієї родини);
- закриття усіх кордонів з 17 березня;
- заборона на вихід із дому без вагомої причини (більше запобіжна рекомендація ніж заборона – залежно від федеральної землі встановлювалися рекомендації або ж заборони);
- громадський транспорт тільки для певних верст населення із соціальною дистанцією та дотриманням санітарних норм.

Із середини березня почали залучати німецьку армію для боротьби з вірусом, у порівнянні з іншими країнами Європейського Союзу, у Німеччині за високого рівня захворюваності спостерігається порівняно невисокий рівень смертності. Адже на це вплинуло кілька факторів: по-перше, німці першими з європейців розпочали політику масової загальної перевірки (тести на вірус за найменшої підозри), тому вже на ранніх етапах вдалося виявляти та надати допомогу значній частині хворих; по-друге, загальна ресурсна готовність Німеччини до подібних криз зіграла чи не найважливішу роль у протистоянні епідемії. Високий рівень розвитку системи охорони здоров'я та наявність відповідних матеріальних та фінансових ресурсів дозволили Німеччині в доволі короткі терміни підготувати свою систему та суспільство до спротиву вірусній епідемії. Для підтримки економічної стабільності та

запобігання згубним наслідкам майбутньої економічної кризи, федеральний уряд запланував значний стимуляційний пакет підтримки бізнесу та додатково банку надається дозвіл на залучення більш ніж 200 мільярдів євро зовнішніх запозичень, що сумарно із рішенням уряду про створення додаткового бюджету збільшує загальну річну заборгованість на 356 мільярдів у 2020 році.

В німецькому випадку готовність системи охорони здоров'я та здатність німецької економіки адаптуватися до нових викликів дозволили її стати одним із міжнародних донорів допомоги та активним гравцем на фронті боротьби з епідемією.

Щодо карантинної ситуації у Польщі, то перший задокументований випадок COVID-19 стався 4 березня 2020 року. Реакція уряду була досить оперативною, вже 8 березня набуває чинності спеціальний проект спрямований на зменшення поширенню вірусу. Новим законодавством передбачалося [27]:

- можливість дистанційної роботи;
- виплату допомоги на час закриття шкіл та дошкільних закладів (винятки з законодавства про публічні закупівлі);
- звільнення мікрофірм (до 9 осіб) від внесків до соціального фонду на період з березня по травень 2020 року.

Потім пізніше 11 березня, уряд почав впровадження більш дієвих заходів із запобігання поширенню інфекції:

- закриття шкіл та університетів, театрів, кінотеатрів і музеїв;
- введено обмеження на зібрання у кількості більше ніж 2 особи;
- релігійні церемонії, що передбачають зібрання більше ніж 6 осіб;
- введено заборону на необов'язкові подорожі;
- забезпечення 14-денного карантину для осіб з підозрою на захворювання та осіб які контактували з хворими, осіб, що прибули із країн, де поширена інфекція;

стали несподівані візити працівників соціальних служб або спеціальний онлайн-застосунок, що дозволяє пересвідчитися в тому, що особа перебуває у приміщенні.

Окрім того, у Польщі ухвалено антикризовий економічний план, яким передбачається виділення понад 200 млрд. злотих на подолання економічних наслідків кризи. Примітно, що Польща оголосила стан надзвичайної епідеміологічної ситуації, однак не стала оголошувати надзвичайного стану. Завдяки такому кроку спеціальним законодавством уряд зміг ввести низку заходів, що притаманні надзвичайному стану. В окремих випадках тривалість цих заходів становить 180 днів (тоді як надзвичайний стан обмежується 90 днями). На цьому тлі примітно, що Китай надав Польщі 10 тисяч тестів на COVID-19, 20 тисяч респіраторів, 5 тисяч медичних окулярів та інші захисні засоби.

Ситуація навколо COVID-19 продемонструвала, що в кризових умовах в Європейському Союзі відбулась так звана автономізація національних підходів, а країни-члени вдалися до так званої «ресуверенізації» своїх політик, що означає, на тлі пандемії, не було чітко видно кордонів союзу, а формується так зване громадське суспільство, де основні принципи та дії однакові у кожній державі та цілі є єдиними для країн світу – зменшити кількість зараження вірусом та зберегти наявний людський капітал.

Природно, що від держав як головних носіїв політичної легітимності очікуються надзвичайні заходи для реагування на безпрецедентні виклики, які становить подібна епідемія. Однак на першому етапі спостерігався брак солідарності: держави закривали кордони, забороняли експорт медичного обладнання всупереч підписаним домовленостям або навіть реквізували його, навипередки намагалися імпортувати необхідне з зовнішніх ринків.

У світлі економічної рецесії та публічних дискурсів майбутнє Європейського Союзу вкотре виглядає досить невизначеним, а наявні лінії поділу на європейському континенті почали поглиблюватися. Європейські інституції розробили плани економічної допомоги постраждалим країнам та

пом'якшили підхід до правил фінансової ощадності, що вимагаються у звичайних умовах. Сусідні держави почали співпрацювати між собою, приймати на лікування важкохворих з найбільш уражених регіонів тощо. Своєю чергою керівництво Європейського Союзу продемонстрував координаційну роль, коли в доволі короткий термін спільними зусиллями було організовано закупівлю необхідних засобів захисту, профінансовано повернення туристів, що опинилися за кордоном, закрито зовнішні кордони. Однак чи перейдуть такі зачатки співпраці у більш-менш скоординовану відповідь на санітарну загрозу, стане відомо згодом. Серед проаналізованих країн карантинні заходи більш-менш суголосні. Вони стосувалися соціального дистанціювання, закриття шкіл, скасування громадських заходів мобільності громадян всередині країни, а також низки фіскальних та монетарних заходів для підтримки підприємств. Оскільки карантинні заходи обмежують певні права і свободи громадян, держави повинні забезпечити, щоб усі карантинні заходи відбувалися на законних підставах.

Відтак заходи жорсткого карантину у Франції відбуваються в умовах надзвичайного санітарного стану, продебатованого та проголосованого в обох палатах парламенту. Подовження такого стану також вимагатиме згоди парламенту. Італія, Румунія та Угорщина теж ввели режим надзвичайного стану, а всі інші – впровадили режим надзвичайної ситуації. Втім навіть законність карантинних актів не скасовує питання демократичності та захисту прав людини. В політичному сенсі, коронавірус серйозно впливає на демократичний процес, розриваючи електоральні цикли та підважуючи в слабких демократіях політичні права та свободи громадян, інтоксикуючи вразливі суспільства посиленням симптомів націоналізму.

Введення надзвичайного стану внаслідок поширення коронавірусу дозволило схильним до авторитаризму лідерам монополізувати політичний дискурс, приглушити голоси критиків режиму та прийняти законодавчі ініціативи, що на невизначений час обмежують права та свободи громадян. Наприклад, угорський уряд скористався ситуацією, аби прийняти закон, що

надає йому надзвичайні повноваження на невизначений термін. Своєю чергою польський уряд відмовився від введення надзвичайного стану, а також ухвалив рішення про низку заходів, термін дії яких перевищує передбачені Конституцією 90 днів удвічі. Питанням залишається вироблення адекватної колективної відповіді на посилення авторитаризму в окремих країнах-членах, хоча засудження у формі колективної заяви ряду держав-членів уже мало місце.

Натомість в економічному сенсі більшість країн усвідомлює не лише високу ціну жорстких карантинних заходів, а й вже здійснює, або готується здійснювати масштабні виплати постраждалим особам, бізнесам, регіонам, в тому числі шукаючи зовнішніх джерел фінансування. Для держав ЄС у цьому питанні особливо важливою є фінансова участь ЄС, який, як згадувалося, має дуже малу компетенцію у вирішенні саме медичних проблем [27].

У зв'язку із даною ситуацією, одні країни підтримують ряд коштовних заходів задля підтримки економіки, що потребують зовнішнього фінансування на вигідних умовах, але в той же час інші відмовляються виступати в ролі донорів чи кредиторів.

Для країн зі слабкою економікою та нестабільною ситуацією на ринку зовнішніх запозичень, які позбавлені можливості швидко і точково профінансувати найбільш постраждалі сектори, наприклад України, зважування санітарних та економічних наслідків карантину повинне бути особливо виваженим та досить ювелірним, а розширення доступу до зовнішнього кредитування – зовнішньополітичним пріоритетом.

Проаналізувавши загалом міграційну політику Європейського Союзу та більш детально Німеччини та Польщі варто зазначити, що епідеміологічна ситуація суттєво вплинула на політику, адже був здійснений ряд обмежень у пересуванні осіб в країнах та поза її межами, що тривають і досі. Обмеження кількості осіб у місцях, закриття публічних закладів, обмеження та заборонення вільного пересування в своїй країні та поза її межами, все це призвело до так званої міграційної та економічної кризи в

країнах. Наразі встановлюються на постійно вдосконалюються політики кожної з держав задля покращення ситуації у своїй країні, після так званого локдауну навесні 2020 року були досить жорсткі дії уряду всіх країн, після стабілізації стану були здійснені пом'якшення обмежень, які в свою чергу діяли лише кілька місяців, що в результаті новий спалах COVID-19 та знов обмеження але в уже звичний формі та спокійне реагування спільнот світу на ситуацію.

3.2. Шляхи удосконалення державної міграційної політики в Україні

Карантинні заходи, введені більшістю країн світу, суттєво обмежили можливості міжнародної мобільності, спричинена ним економічна криза матиме ще більший вплив на міграційні процеси. Оцінити наслідки закриття кордонів надто складно але напевно, що повернення трудових мігрантів, та ускладнення виїзду на сезонні роботи осіб, що постійно так працюють суттєво вдарить по добробуту значної кількості українців, що в результаті посилить конкуренцію на національному ринку праці та зменшить обсяг валютних надходжень в країну. Це поглибить економічну рецесію, відтак – призведе, до виїзду з території держави, як тільки таку можливість буде відновлено, що зараз і відбувається. Водночас, повернення мігрантів може сприяти послабленню дефіциту працівників, необхідних економіці, що може прислужитися швидшому виходу з кризи. Багато-компонентність наслідків COVID-19 для розвитку міграційних процесів вимагає в першу чергу зваженої та різнобічної реакції держави [31].

Під час виникнення трудової міграції з'являються нові терміни, наприклад – «соціальне сиротство». Відтак при живих батьках багато українських дітей стають сиротами, вони залишаються без опіки так, як їхні батьки покидають батьківщину у пошуках кращої долі та для їхнього забезпечення та покращення свого матеріального добробуту.

Загалом українське суспільство має досить широкий ряд проблем, які починають формуватися в особах з їхнього самого народження, нестабільна соціально-економічна ситуація: розлучення батьків, відсутність постійного житла, безробіття одного або двох батьків, неповна або багатодітна сім'я, нездорова атмосфера, конфлікти, як результат більше поширюється як біологічне так і соціальне сирітство. Світогляд людини починається від її сім'ї: норми поведінки, смаки, орієнтири, пріоритети, трудові навички, що в результаті сформують її як особистість.

Держава повинна діяти всесторонньо та мати довгострокові, короткострокові плани, що не будуть охоплювати тільки частини певних проблем та мати часткове їх вирішення, вони повинні мати глибокий аналіз та прогноз впливу на інші супроводжуючі сектори адже всі процеси між собою пов'язані.

У зв'язку з теперішньою ситуацією у світі необхідні наступні дії для покращення міграційної політики України:

1. Необхідно створити онлайн-середовище для комунікації та запиту осіб у держави запитів та відповідей на необхідні та сучасні запитання (створення переліку стандартних питань – відповідей, або ж запитів), що у результаті зменшить наплив осіб у відповідні установи та допоможе встановити зворотній зв'язок з населенням в результаті на основі визначивши прогалини у законодавстві.

2. Створити *міграційний апарат управління*, на яке буде покладено тільки обов'язки регулювання та управління міграційними процесами в країні (не покладати на неї функції інших органів, а створити на існуючому законодавстві головний та територіальні підрозділи), де будуть здійснюватися та прогнозуватися міграційні процеси країни.

3. Здійснити реальну оцінку чисельності «повернутих» осіб в регіонах та по Україні в цілому (врахувавши їх склад, професійну підготовку та потреби).

4. Державній службі зайнятості України – необхідно створити/удосконалити курси підготовки та перепідготовки кадрів населення, покращити консультування осіб, у зв'язку з епідемічною ситуацією створити телефони гарячої лінії та мобільні застосунки або сайти, де буде зібрана необхідна інформація про професії, різноманітні тести на визначення схильності людини до різних професій, можливість залишати свої контактні дані для зв'язку та обробки її даних.

5. Забезпечити консультацію працівників пенсійного та передпенсійного віку у пенсійних фондах України у регіональних відділеннях визначити фахівців, які б надавали консультації та допомагали колишнім трудовим мігрантам у реалізації трансферу на Батьківщину прав на пенсійне забезпечення, набутих за кордоном.

6. Активізувати служби соціальної допомоги родинам, що потребують допомоги відповідно чинного законодавства та опинилися у складній життєвій ситуації.

Для повного використання та збереження населення, яке вже прибуло в країну та існуючого доцільно буде також здійснити такі заходи:

1. Покращити та посилити контроль у сфері міграційних проблем, при цьому створити Міністерство регулювання міграції як на вищому рівні так і по регіонах, що в свою чергу будуть здійснювати та вести облік, опитування, оцінку, прогнозування, та надання обґрунтованих відповідей на ситуацію загалом для опрацювання комплексних заходів та узгоджених дій.

2. Здійснити новітню розробку міграційної політики беручи до уваги всесвітню ситуацію та новітні технології (розробивши також і перелік країн в які можна вільно перетинати кордони та перелік необхідних дій для залишення країни враховуючи рекомендації Всесвітньої організації охорони здоров'я).

3. Розробити план дії протидії глибокої кризи на національному та регіональних ринках.

4. Заохотити провідні фінансові установи країни до розробки пакету фінансових послуг, особам-мігрантам.

5. Розробити законодавчі документи для полегшення ведення малого та середнього бізнесу, стимулювати їх розвиток.

6. Удосконалити механізми реалізації чинних угод про пенсійне та соціальне забезпечення.

7. Здійснити моніторинг ситуації на ринках праці, де українців найбільше, та їх становища на ньому, з метою прогнозування подальшого розвитку міграційних процесів.

8. Проведення удосконалення економіки: створення нових робочих місць та переналадування вже наявних – це сприятиме збереженню трудового потенціалу України, ефективно використовувати працю кваліфікованого населення та сприяти інноваційному розвитку економіки. Для створення нових робочих місць варто звернути увагу на які сфери існує попит на ринку праці для цього провести анонімне опитування серед населення країни в 500 тисяч респондентів різної вікової категорії та виявити спеціальності найбільш затребувані в країні серед її населення.

9. Популяризація ідей населення щодо престижності життя та праці в країні для молоді, активізація роботи у школах та вищих навчальних закладів з культивування свідомого вибору свого місця проживання, досягнення бажаного результату за умови ефективності застосування молодіжної політики в Україні, розширення проектів розвитку молодіжного підприємництва, сприяння розвитку молодіжних підприємств (надання певних пільг оподаткування для підприємств у яких 80% та більше осіб до 25 років).

10. Збільшення діяльності прогнозування стану ринку праці для прогнозування змін в попиті та пропозиції на ринку праці, швидкість перепідготовки кадрів сучасним вимогам – це сприятиме зменшенню наслідків професійно-кваліфікованого дисбалансу та збільшить можливість працевлаштування населення за фахом в Україні.

11. Впровадження закордонного досвіду прогнозування навичок робочої сили та її навчання протягом життя з метою підвищення конкурентоспроможності робочої сили на національному ринку праці, та створення умов до скорішої адаптації реемігрантів до цих умов, забезпечення мігрантам державного захисту у разі порушення їхніх прав закордоном.

12. Підвищення умов праці, для повернення та залишення працездатних осіб з метою зменшення ризиків дефіциту робочої сили в майбутньому.

13. Сприяння розвитку зворотної освітньої міграції – на основі надання певних пільг при отриманні кредиту на освіту закордоном при умові повернення та працевлаштування в країні за отриманою освітою закордоном.

14. Кардинальна реформа податкової системи, що повинна орієнтуватися на ринок економіки європейського типу, передбачає підвищення державних витрат на розвиток охорони здоров'я, соціального забезпечення, соціального страхування, освіти, науки, культури тощо. Тут мова іде про заходи спрямовані на довіру бізнесу до держави, заохочування підприємництва, збільшення кількості робочих місць, стимулювання виплачувати роботодавців так звану «білу» заробітну плату (без частини коштів у конвертах). Впровадити прогресивну систему оподаткування, забезпечити податкові пільги при створенні нових робочих місць, при запуску проектів створення нових виробництв.

Кінцевою метою удосконалення державної міграційної політики є здійснення заходів з регулювання міграційних потоків з України має стати не припинення трудової міграції, чого неможливо досягти в сучасних умовах і вільного доступу до інформації про ринки праці країн, а запровадження саме ефективного механізму руху трудових мігрантів і перетворення незворотної еміграції у тимчасову.

Для спрощення та заохочення процесу рееміграції є розробка певного механізму зарахування трудового стажу працівникам, які працювали закордоном офіційно для набуття права отримання пенсійного забезпечення.

Для здійснення такого процесу необхідно укласти двосторонні договори між Україною та основними країнами – реципієнтами української робочої сили про взаємне зарахування стажу, а також між Україною та країнами походження мігрантів, що працюють в Україні.

За даними Міністерства соціальної політики, Україна має чинні двосторонні міждержавні договори з питань праці, зайнятості та соціального забезпечення з 10 країнами; міжурядові договори з 12 країнами; міжвідомчі договори з 19 країнами [33].

Грошові перекази заробітчан на даному етапі є значним джерелом валютних надходжень для України, доцільно буде спростити механізм переказів коштів з-за кордону. Надходження досить великої частини переказів українських мігрантів неофіційними каналами пов'язано з високою вартістю грошових переказів та нестачею фінансової грамотності мігрантів та отримувачів переказів в Україні. Зниження вартості грошових переказів, встановлення пільгового митного оподаткування інвестиційних товарів стимулюватиме мігрантів здійснювати передачу коштів легальними шляхами. Для збільшення обсягів переказів через банківську систему доцільно розширити коло послуг для мігрантів, створити представництва чи кореспондентські рахунки банків за кордоном, передусім в країнах, де працюють багато українців.

Для позитивного використання потенціалу населення необхідні цілеспрямовані та виважені дії держави на загальнонаціональному та регіональних рівнях. Для її покращення, має враховуватися також і політика зайнятості населення, програми підтримки малого бізнесу, соціальний захист, інвестиційна політика, демографічна політика, тощо.

Тільки вдале поєднання заходів та врахування всіх особливостей різноманітних органів влади та міністерств зможе надати для країни бажаний ефект. Перш за все повернуті українці повинні розглядатися не як «потенційний носій вірусу», а як можливість покращення економічної ситуації в країні, для цього необхідно здійснити облік та склад повернутих на

батьківщину осіб. Повернення людей у 2020 році могло дати змогу змінити стан на ринку зайнятості, адже поверталися ті люди термін перебування яких вже добігав кінця, тобто працівників сезонних робіт. Міграційна поведінка українців є циркулярна, тобто мігранти виїжджають на короткий термін, потім повертаються, чергуючи період роботи закордоном з періодом перебування вдома, з цим постійне населення українців досить нестабільне у різний період року. Втрата можливостей покинути країну та поїхати на заробітки змусить через складну ситуацію до термінового пошуку роботи. Ситуація як відразу покращилася, помітили ситуацію, що постійні трудові мігранти почали знов покидати країну, хоча і не так масово, обставини, що відбулися на початку весни 2020 року та тривали до осені, і починають відбуватися зараз змушують громадян до пошуку стабільної та надійної роботи, що під час карантину дасть змогу їм працювати.

Уряду необхідно перш ніж знов вводити знов жорсткі карантинні обмеження скласти антикризовий план, хоча це і є проблематично так як із поміж проблеми COVID-19 відбувається війна на сході України, певні території є ще непідконтрольними законодавству країни, що ускладнює центр вагомості проблем разом із затяжною економічною кризою. При розробці даного плану необхідно, щоб свої бачення на плани надали також кожні міністерства врахувавши усі існуючі ризики та ймовірність їх настання, підхід має бути досить комплексним та все цілим, при цьому значну увагу необхідно звернути на людський ресурс та приділити увагу вже існуючим міграційним проблемам, що виникли під час пандемії.

В час карантину та кризи, антитерористичних операцій на сході, всі більше стало скорочення заробітних плат в країні та звільнення співробітників із організацій, тому варто звернути увагу на самозайнятість населення та створити комфортні умови роботи малаго бізнесу, при цьому спростивши їх реєстрацію, податкову систему та умови конкурування на національному ринку з тим зменшивши обсяги закупівель з іншими країнами товарів, які є досить поширеними в країні для цього створивши гідну

національну конкуренцію між власними товарами. Створити центри допомоги з фінансовою грамотністю, курсами відкриття малого бізнесу, підтримки початківцям бізнесменам. В інтересах держави – також має бути реалізація заходів щодо заохочення переказів мігрантів з-за кордону та їх інвестиційного використання, адже це може призвести до зменшення обсягів приватних переказів в країну.

Для вироблення реальних та діючих управлінських рішень, що призведуть до покращення становища. Потрібно здійснити реальну оцінку чисельності, тих хто вже повернувся в Україну та здійснити прогнозування подальших перспектив повернення. Варто зазначити, що теперішню ситуацію варто змінювати не тільки до повернення мігрантів, скільки до зменшення їх виїзду. Важливо зауважити, що українські мігранти є бажаними в багатьох країнах, де існують процеси їх заохочення працевлаштування та залишення на подальше життя, де попри економічні труднощі їх намагаються утримати на роботі. Так у багатьох країнах Європейського союзу під внесені в створені програми виходу з кризи рекомендовано полегшити перетин кордону сезонним працівникам та проводити для них екстрені експрес перевірки стану здоров'я для їх легальності перебування в країнах. Із вище зазначеного випливає, що повернення та перебування українських мігрантів – це не масовий характер, а тимчасовий, якщо економічна ситуація в країні погіршиться, а в країнах призначення відновлення економіки відбуватиметься успішно, трудова міграція за кордон посилиться. Справжні прогнози подальшого розвитку процесу повернення мігрантів потребують детальної інформації щодо економічної ситуації в окремих країнах призначення, становища, яке посідають там на ринку праці українці, їхніх настроїв. Надати таку інформацію можуть українські дипломатичні установи за кордоном. Важливим має бути ще і аналіз наданої інформації з закордонних українських установ, що вивчають настрої інших країн для більш глибокого та повного аналізу.

Виходячи з вищезазначеного для стабілізації міграційного фону в країні необхідні вірні адміністративно управлінські рішення, детальніше на рисунку 3.1.

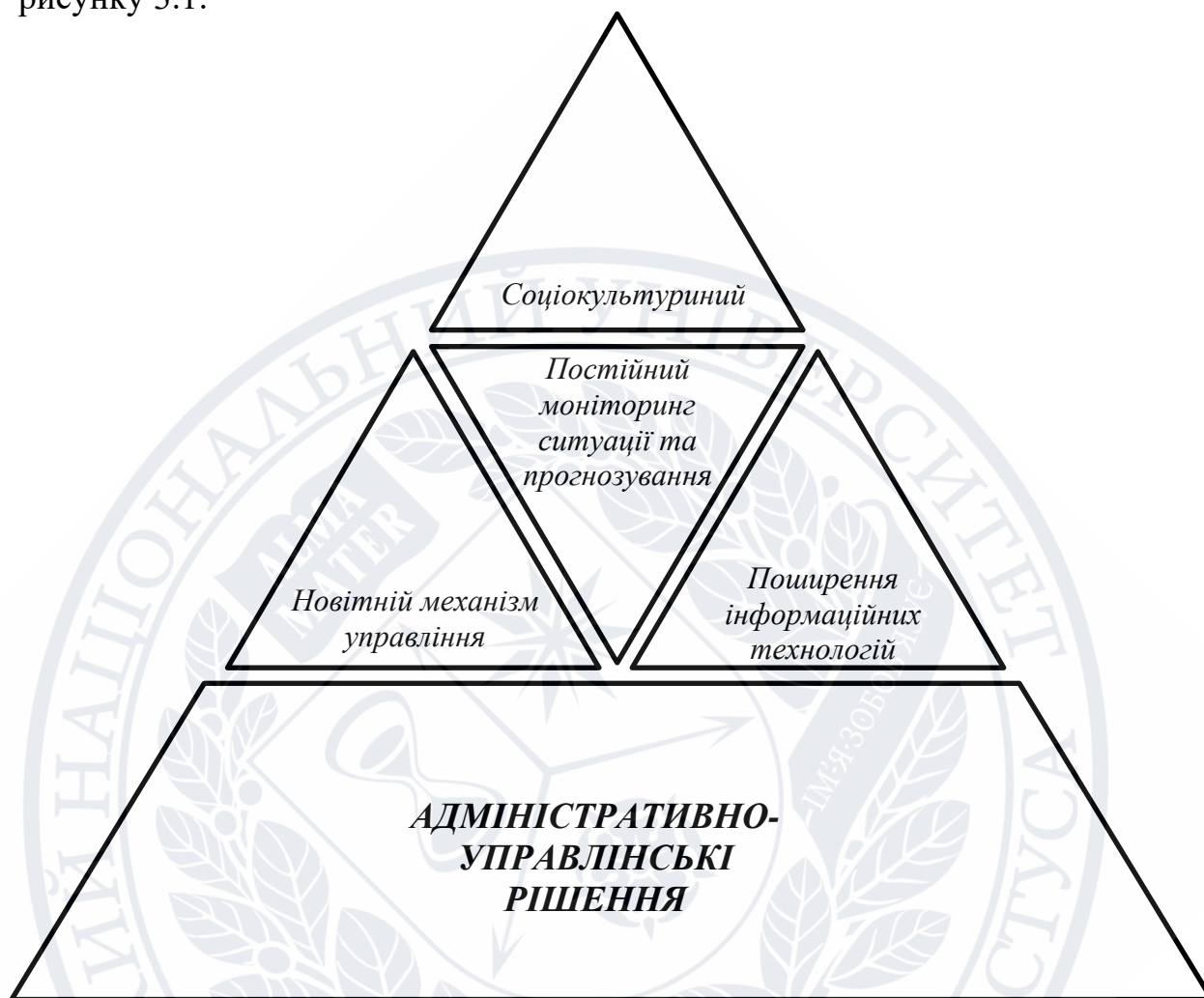
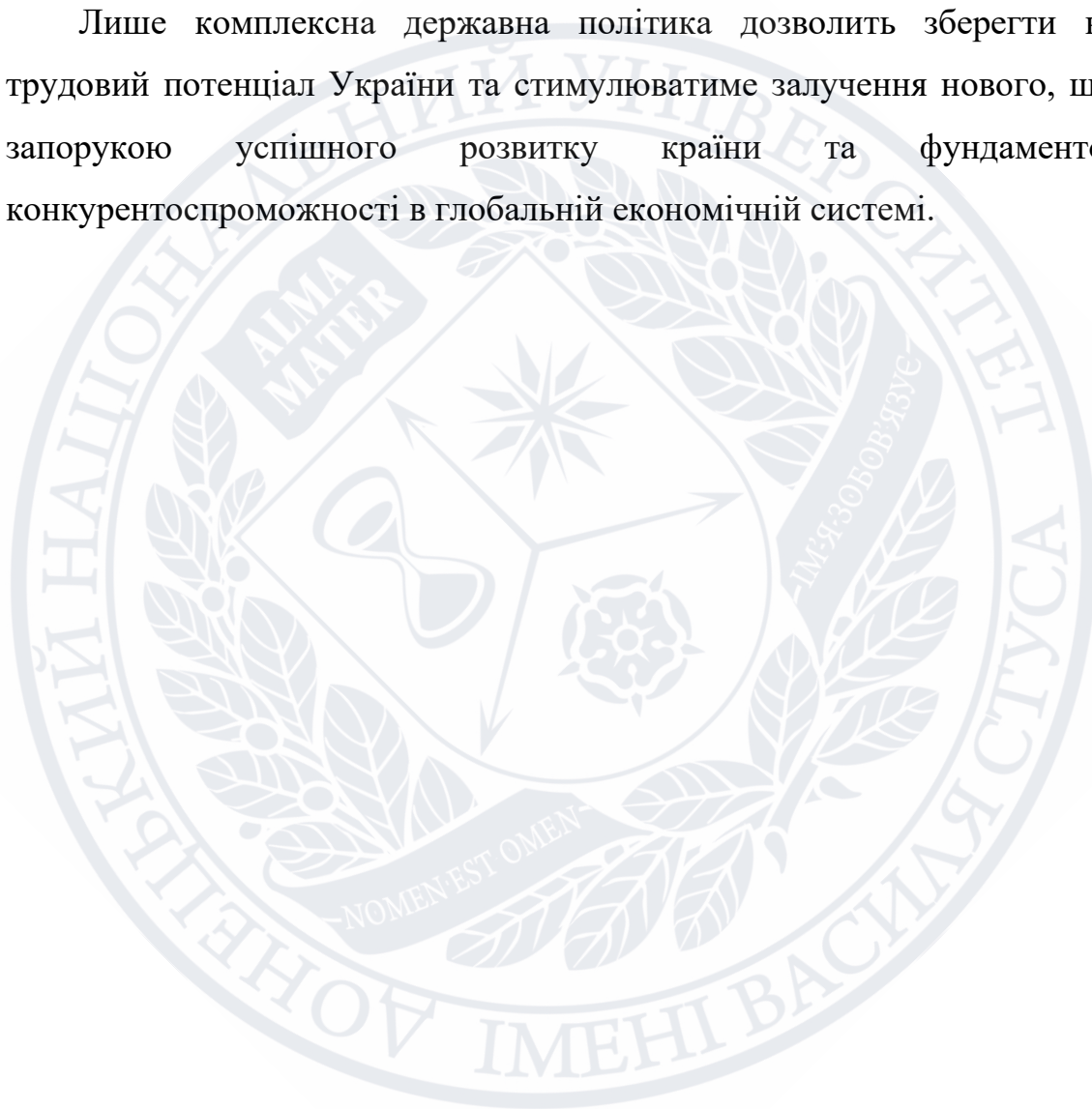

Рисунок 3.1 – Схема удосконалення міграційного законодавства

Отже, **адміністративно-управлінські рішення** – створення самостійного міграційного апарату управління, розробка новітньої міграційної політики, покращення роботи дотичних служб, розробити законодавчих документів для полегшення ведення бізнесу, розробка різноманітних план дій тощо є надзвичайно важливими у результаті, яких вплине на загальну ситуацію в країні. Тобто при правильних рішеннях загалом створиться/удосконалиться новітня система механізму регулювання, що вплине на створення необхідних робочих місць при постійному моніторингу та прогнозуванні настроїв населення для даних змін необхідне використання інноваційних технологій та введення їх у звичайний вжиток.

Всі дані зміни мають за собою понести і соціокультурні настрої, тобто від правильних популяризацій в державі сімейних цінностей та правильного підходу до розвитку інтересів сім'ї, дітей та молоді залежать їх подальші настрої і їх вплив у майбутніх періодах. Удосконалення міграційної державної політики зможе в подальшому зберегти, розвивати та покращувати свій основний державний скарб – людський капітал.

Лише комплексна державна політика дозволить зберегти наявний трудовий потенціал України та стимулюватиме залучення нового, що стане запорукою успішного розвитку країни та фундаментом її конкурентоспроможності в глобальній економічній системі.

ВИСНОВКИ

При аналізі міграційної української політики було проаналізовано її розвиток з початку встановлення та шляху України як незалежної та суверенної держави шляхом у тридцять років.

Державні рішення приймаються у сфері міграційної політики здебільшого не як послідовні та цілеспрямовані дії з метою вирішення проблем, а вже як реакція на існуючі події, що були викликані політичними, соціальними та економічними завданнями. Протягом 1991-2000 років були розроблені фундаментальні закони України, що в подальшому стали її базисом. Українська міграційна політика формується на основних принципах: вільний виїзд та в'їзд в Україну, рівність перед законом іноземців, осіб без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, та громадян України.

Проаналізувавши міграційну політику впродовж її створення та формування можна стверджувати, що протягом першого десятиліття XXI століття міграційні процеси привернули до себе значну увагу в порівнянні з 90-ми роками минулого століття та стала більш помітною у політичному житті країни. Відбувається справжній український прорив в створенні міграційного законодавства, країна налагоджує міжнародні відносини та співробітництво з іншими країнами але в цей же час функції у сфері міграції залишаються досить незрозумілими та розосередженими, немає відповідного органу виконавчої влади у сфері міграції та не створена концепція державної міграційної політики, щоб установлювала основні цілі та засоби досягнення – не ухвалена. Відсутність єдиного органу державної влади відповідального за міграційну політику України призводить до безвідповідальності та відсутності єдиного підходу щодо формування та реалізації державної політики у сфері міграції.

На стан міграційних процесів впливають різноманітні фактори: економічні, соціальні, культурні, політичні, екологічні, тощо. Зовнішньою причиною трудових міграцій громадян України за кордон виступає

привабливість ринку праці західних країн, високий рівень заробітної праці та зростання попиту на працю іноземців. Серед внутрішніх причин трудових міграцій українських громадян – дисбаланс на національному ринку праці, соціально-економічна криза та політична нестабільність.

Спостерігаємо, що протягом 2017-2020 років в Україні показники внутрішньої міграції залишається сталим але слід звернути увагу на те, що середня чисельність наявного та постійного населення в державі має тенденцію зменшуватися кожного року майже на 200 тисяч осіб. Однак, ці дані стосуються лише переселень, що фіксуються офіційно, і не включають тимчасові переміщення, у тому числі вимушені. Найбільшу кількість ВПО налічують такі області: Донецька, Луганська, Харківська та місто Київ; найменшу кількість ВПО спостерігаємо у Чернівецькій, Волинській, Тернопільській, Рівненській, Івано-Франківській та Закарпатській областях.

Спостерігаємо, що протягом останніх чотирьох років кількість прибулих та вибулих мігрантів зростає на 200 тисяч осіб але загалом відбувається приріст населення більше ніж 10 тисяч осіб але вже у 2020 році у зв'язку з карантинними обмеженнями кількість прибулих значно знижується на більш ніж 140 тисяч та кількість вибулих на 128 тисяч осіб. На сьогоднішній день трудові мігранти є важливим фактором, який впливає на конкурентоспроможність економіки.

Кожній країні залежно від розташування, складу населення та чисельності властиві різні моделі регулювання міграційних процесів. Враховуючи це міграційна політика повинна базуватися на глибокому аналізі міграційної ситуації країни, точній і достовірній міграційній статистиці і наукових дослідженнях.

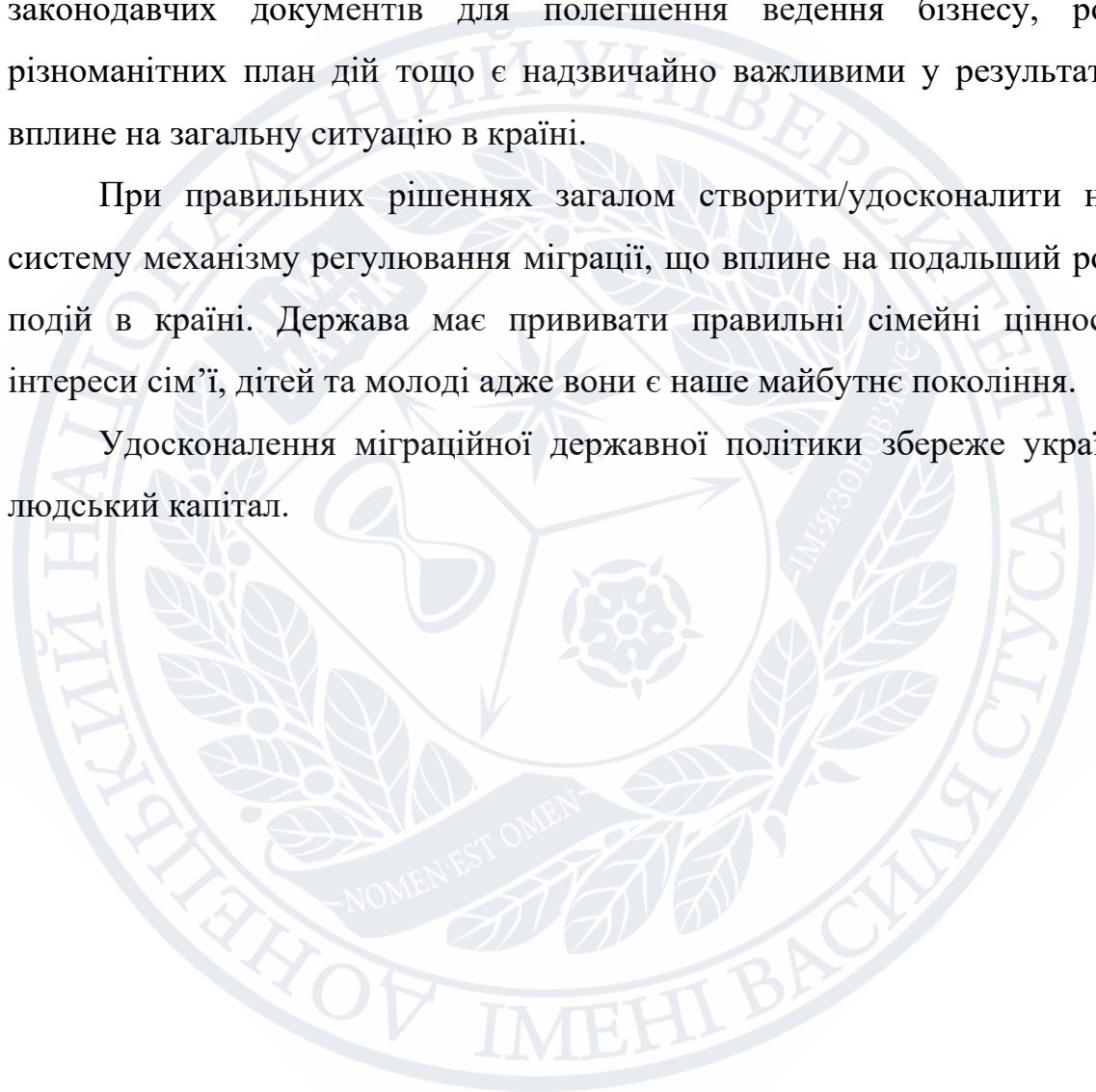
Щонайперше для покращення чинного законодавства міграційних процесів необхідно розроблення нових нормативно-правових актів для їх реалізації, та в процесі вже реалізації допрацьовувати чинне законодавство та ухвалювати нове, що буде відповідати ситуації у державі. Разом із тим не всі проблеми розв'язано до кінця і потребують, ще багато доопрацювань,

узгоджень, важкої законодавчої роботи, які будуть регулювати також і сфери суспільних відносин, нормативно-правових актів, тощо.

Виходячи з вищезазначеного для стабілізації міграційного фону в країні необхідні вірні адміністративно управлінські рішення: створення самостійного міграційного апарату управління, розробка новітньої міграційної політики, покращення роботи дотичних служб, розробити законодавчих документів для полегшення ведення бізнесу, розробка різноманітних план дій тощо є надзвичайно важливими у результаті, яких вплине на загальну ситуацію в країні.

При правильних рішеннях загалом створити/удосконалити новітню систему механізму регулювання міграції, що вплине на подальший розвиток подій в країні. Держава має прививати правильні сімейні цінностей та інтереси сім'ї, дітей та молоді адже вони є наше майбутнє покоління.

Удосконалення міграційної державної політики збереже український людський капітал.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Волоско Я. О. Міжнародна трудова міграція населення: причини виникнення та наслідки для економіки. Львів: Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2015. № 824. 21-26 с.
2. Прибиткова І. М. Основи демографії: Посібник для студентів гуманітарних і суспільних факультетів вищих навчальних закладів. К.:АтрЕК. 1997. 256 с.
3. Шелюк В. Соціальна міграція: Етапи, функції, типи. Перспективи. 2001. № 3 (15). 45—50 с.
4. Ніколаєвський В. М., Прохоренко Н. Є. Теоретико-методологічні засади вивчення міграції населення. Вісник міжнародного слов'янського університету. 2009. 34-39 с.
5. Ионцев В. А. Международная миграция населения: теория и история изучения. Диалог. МГУ. 1999. 18 с., 370 с.
6. Моисеенко В.М. Миграция как объект комплексного исследования. Народнонаселение: современное состояние и перспективы развития научного звания. МГУ. 1997. 24 с.
7. Овод В. Миграционные процессы в Крыму: история, проблемы, перспективы. Симферополь: Управление миграции при Совете министров Автономной Республики Крым. 1997. 41 с.
8. Оникиенко В.В., Поповкин В.А. Комплексное исследование миграционных процессов. Анализ миграций населения УССР. М. 1973. 159 с.
9. Переведенцев В.И. Методы изучения миграции населения. М.Наука. 1975. 230 с.
10. Хомра А. У. Миграция населения: вопросы теории, методики исследования. Наукова думка, 1979. 148 с.
11. Новий словник іншомовних слів: близько 40 000 слів. За ред. Л. І. Шевченко. – Київ, АРІЙ, 2008. 384 с.

12. Мосьондз С. О. Державна міграційна політика в сучасній Україні дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Київ. 2003. 199 с.

13. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 21.11.2021).

14. Про біженців. Закон України від 21.06.2001 р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2557-14#Text> (дата звернення: 21.11.2021).

15. Про громадянство України. Закон України від 08.10.1991 р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1636-12#Text> (дата звернення: 21.11.2021).

16. Про громадянство України. Закон України від 18.01.2001 р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text> (дата звернення: 21.11.2021).

17. Про імміграцію. Закон України від 07.06.2001 р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2491-14#Text> (дата звернення: 21.11.2021).

18. Про затвердження Положення про Державну міграційну службу України. Постанова Кабінет Міністрів України від 20 серпня 2014 р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.11.2021).

19. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу. Указ президента України від 11 червня 1998 року. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/615/98#Text> (дата звернення: 21.11.2021).

20. Про Основні напрями соціальної політики на 1997-2000 роки. Указ президента України від 18 жовтня 1997 року.

URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1166/97#Text> (дата звернення: 21.11.2021).

21. Про Основні напрями соціальної політики на період до 2004 року. Указ президента України від 24 травня 2000 року. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/717/2000#Text>(дата звернення: 21.11.2021).

22. Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України. Закон України від 21.01.1994 р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3857-12#Text>(дата звернення: 21.11.2021).

23. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства. Закон України від 04.02.1994 р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3929-12#Text>(дата звернення: 21.11.2021).

24. Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років: Закон України від 17.04.1991 р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-12#Text> (дата звернення: 21.11.2021).

25. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні. Закон України від 11.12.2003 р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15#Text>(дата звернення: 21.11.2021).

26. Бараник З. П., Романенко І. О. Інтелектуальна міграція як об'єкт статистичного дослідження. Ефективна економіка. Дніпро: Дніпровський державний аграрно-економічний університет. 2014. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3096> (дата звернення: 21.11.2021).

27. Вікторія Вдовиченко, Марина Воротнюк, Сергій Герасимчук, Надія Коваль, Олександр Краєв. (2020). Пандемія COVID-19 в ЄС егоїзм, солідарність чи поширення впливу? URL:<http://prismua.org/wp-content/uploads/2020/05/COVID19EU.pdf> (дата звернення: 21.11.2021)

28. Гончаренко Р. (2020). Нові правила для іммігрантів.
URL:<http://www.dw.de/нові-правила-для-іммігрантів/a-2467239> (дата
звернення: 21.11.2021).

29. Державна служба статистики України.
URL:http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/vidkryti_dani/menu/ds_vd.htm (дата
звернення: 21.11.2021).

30. Карачурина Л. Иммиграционная политика Германии: успешный – неуспешный опыт. URL:<http://demoscope.ru/weekly/2008/0351/analit02.php>
(дата звернення: 21.11.2021).

31. Малиновська О. А. Національний інститут стратегічних досліджень.
(2020). Вплив пандемії COVID-19 на трудову міграцію громадян України та
можливі напрями державного реагування.
URL:<https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-05/trudova-migratsiya.pdf> (дата
звернення: 21.11.2021).

32. МІГРАЦІЯ В УКРАЇНІ ЦИФРИ І ФАКТИ. 2021. МОМ ООН
Міграція.
URL:https://www.iom.org.ua/sites/default/files/migration_in_ukraine_facts_and_figures_2021-ukr_web.pdf (дата звернення: 21.11.2021).

33. Міністерство соціальної політики України
URL:<https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html>
(дата звернення: 21.11.2021).

34. Українське суспільство міграційний вимір національна доповідь
URL: https://idss.org.ua/arhiv/Ukraine_migration.pdf (дата звернення:
21.11.2021).

35. Фем'як С. В., Моренчук А. А. (2014). Особливості сучасної
міграційної політики ФРН.
URL:<https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/11123/1/Femiak%20S.%20V.%20C%20Morenchuk%20A.%20A..pdf> (дата звернення: 21.11.2021).

36. Фліссак Костянтин. (2020. Грудень 19). ПОЛЬСЬКА МІГРАЦІЙНА
ПОЛІТИКА В РАМКАХ ПРАВА ЄС.

URL:<http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/41967/1/%D0%A4%D0%BB%D1%96%D1%81%D1%81%D0%B0%D0%BA.pdf> (дата звернення: 21.11.2021).

37. Dorigo G. Push and pull migration laws; Human Migration Guide. (2005). Xpeditions. National Geographic. 22 p

38. Lee E. S. A Theory of Migration. (1966). Demography. 47-57p.

